yemen

Geçmişten Günümüze Yemen

Nurhan Aydın*
Elif Ergün*

Kızıldeniz'in Hint Okyanusu'na açıldığı kapı olan Yemen, coğrafi olarak oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Aden Körfezi'ni içinde barındıran bölge, tarihi süreçte birçok devletin hakimiyet kurmak istediği, dünyanın en önemli ticaret merkezlerinden biri olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kuzey ve Güney Yemen olmak üzere bağımsızlıklarını ilan eden iki ülke, 1990 yılında birleşme kararı almış ve birleşik Yemen Devleti kurulmuştur. Ancak iç savaşlar ve dış müdahaleler sebebiyle tam bir istikrar sağlanamamıştır. Günümüzde de karışıklıkların devam ettiği Yemen, açlık, susuzluk ile salgın hastalıkların baş gösterdiği ve binlerce insanın hayatını kaybettiği bir ülke olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu makalede Yemen'in tarihi, etnik, dini ve sosyal yapısı, siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel sorunları ve günümüzdeki Türkiye-Yemen ilişkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Giriş

Yemen, Arap Yarımadası'nın Hint Okyanusu ile birleşen en uç noktasında yer almakta olup, bulunduğu konum itibarıyla Bâbu'l-Mendeb Boğazı'nı ve Aden Körfezi'ni kontrol olanağına sahiptir. Dünya denizlerinde taşınan malların %70'inin geçtiği suyollarına sahip olması, geçmişten bugüne ekonomik ve stratejik konumunun belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Güçlü aşiretlerden meydana gelen bir sosyal yapıya sahip olan ülkede, belirleyici unsur mezheplerdir. Nüfusun çoğunluğunu Sünni Şafii ve Zeydi Şii mezhepleri oluşturmaktadır.

İslamiyetin doğuşuna kadar yaklaşık olarak 3 bin yıllık bir geçmişe sahip olan Yemen, 7. Yüzyıl ile birlikte bir İslam ülkesi

(*) Doç.Dr.,Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. z.nurhanaydin@hotmail.com
(**) Kafkas Üniversitesi.

haline gelmiştir. Emeviler, Abbasiler, Gassaniler, Resuli Hanedanlığı ve Tahiriler gibi birçok devletin hakimiyeti altında kalan ülke, 16. Yüzyıl ile birlikte Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 4 asır boyunca bu topraklara hükmeden Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması gereğince bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İmam Yahya önderliğinde bağımsızlığını ilan eden Kuzey Yemen bölgesinde, ilerleyen süreçlerde ordu yönetime el koymuştur. Darbe yönetiminden sonra karşıt fikirlerin çatışması bölgeyi iç savaşa sürüklemiş, netice olarak ülkede istikrar sağlanamamıştır. Öte yandan İngiliz işgali altında olan ve Güney Yemen'i oluşturan Aden'de, 1967 yılında İngiliz işgaline son verilmiş ve Güney Yemen de bağımsızlığını kazanmıştır. 1990 yılına gelindiğinde Kuzey ve Güney Yemen birleşme kararı almış, bundan sonra ki süreçte de siyasi sebepler yüzünden karşı karşıya gelen iki taraf arasında iç savaşlar yaşanmıştır.

Bölgede farklı mezhepler, farklı gruplar, terör örgütlerinin düzenlediği intihar saldırıları, dış müdahaleler, açlık ve susuzluk gibi nedenlerden dolayı yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir ve kaybetmektedir. Günümüzde yaklaşık 14 milyon insanın, insani yardıma ihtiyacı olduğu Yemen, Arap dünyasının en fakir ülkesi konumundadır.

Geçmişten günümüze siyasi bir istikrarın sağlanamadığı ve insan haklarının yok sayıldığı bölgede diğer güçler çıkar çatışmasına girerken, Türkiye Yemen'in toprak bütünlüğünden yana olmasının dışında ekonomi, sağlık, ticaret, enerji ve tarım gibi birçok alanda iş birliği yaparak ülkenin kalkınmasına destek olmaya çalışmaktadır.

I. Yemen'in Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi

Arap Yarımadası'nın güneybatısını oluşturan Yemen, batıdan Kızıldeniz, doğudan Umman, kuzeyden Suudi Arabistan, güneyden ise Aden Körfezi ve Umman Denizi ile çevrilidir. Yüzölçümü yaklaşık olarak 1.250.000 kilometrekare'dir. Ancak Yemen tarihinde yaşanan bazı gelişmeler bu yüzölçümün farklı kaynaklarda farklı şekillerde verilmesine neden olmuştur.[1]

Tarihten bugüne dünyanın en stratejik noktalarından birinde yer alan Yemen, Doğu Afrika ile Arabistan Yarımadası arasında bir geçiş noktasıdır. Güneyde Hint Okyanusu'ndan Kızıldeniz'e geçişte Afrika kıtasında bulunan Cibuti, Somali ve Eritre ile beraber daimî olarak coğrafi önemini sürdürmektedir. Kızıldeniz ile Aden Körfezi'ni birleştiren Bâbu'l-Mendeb Boğazı, kuzeyde Kızıldeniz'den Akdeniz'e, güneyde ise Aden Körfezi'nden Hint Okyanusu'na açılması nedeniyle jeostratejik olarak oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bâbu'l-Mendeb Boğazı'na hâkim konumda bulunan ve stratejik açıdan önemli olan diğer bir yer ise Perim Adası'dır. Ayrıca adanın karşısında bulunan Şeyh Said Burnu da Kızıldeniz'den Hint Okyanusu'na geçişte deniz yollarına hâkim olma açısından önemli bir bölgeyi oluşturmaktadır. Yemen'in güney sahilinde yer alan Aden ise tarihi süreçte doğu batı arasında ticaretin gerçekleştiği önemli bir liman kentidir.[2]

Tarihi olarak eski Yemen iki ayrı bölgeden oluşmaktadır. Güney Yemen içinde Aden ve Hadramut bölgelerini, Kuzey Yemen ise

(1) Cihangir Coşkunoğlu, Yemen Vazat-Luhye Mıntıka Kumandanlığı Harp Ceridesine Göre I. Dünya Savaşı ve Yemen Cephesi, (İ.Defter, S.181, 28 Nisan 1331-8 Eylül 1331), Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2015, s. 36. - Yahya Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 2011, s.31.- Turgut Hatipoğlu, Yemen'in Osmanlı'dan Ayrılışı (Kopuşu), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s. 7.

(2) Yasemin Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen (1872-1909), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun 2013, s. 16.

San'a ve diğer şehirlerin yer aldığı bir bölgeyi içine alır.[3]

Yemen'in coğrafi yapısını Sera adı verilen dağlık bir bölge, Tihame adı verilen ovalık iki bölge ile Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nun Arap Yarımadası'ndaki kıyı şeridi oluşturmaktadır. Sera bölgesi en verimli ve yerleşime en uygun olan yerdir. Tihame bölgesi ise geniş kumlu arazilere sahip olan ve hemen hemen hiç yağmur yağmayan verimsiz bir bölgedir. Bu bölgeye rağmen Arap Yarımadası'nın en verimli toprakları Yemen'de yer almaktadır. Öyle ki bu özelliği nedeniyle bölgeye "Yemenü'l-Hadra" (Yeşil Yemen) adı verilmiştir.[4]

Yemen oldukça engebeli ve yüksek bir arazi yapısına sahiptir. Kuzeyinden gelerek doğuya doğru sıradağlar şeklinde uzanan Asir Dağları'nın yüksekliği 3 bin metreye kadar çıkmaktadır. Ayrıca Arap Yarımadası'nın en yüksek noktası olan ve *"Hadur Şuayb"* adı verilen dağ da Yemen'de yer almaktadır.[5]

Başkenti deniz seviyesinden 2332 metre yüksekte bulunan San'a şehridir. Diğer önemli şehirleri Zemar, Yerim, Amran, Zebîd, Taiz ve ibb olarak sayılabilir. Hudeyde, Kunfuda, Luhayye, Muha ve Beytü'l-Fakîh ise Yemen ticaretinin gerçekleştirildiği önemli iskelelerdir. Ayrıca Yemen'de yer alan Kamaran Adası, Sokotra Adası, Huniş ve Fersan Adaları da stratejik ve coğrafi açıdan önemli bölgelerdir.[6]

II. Yemen Tarihine Genel Bakış

Eski çağlardan itibaren *"çok mutlu bir ülke"* olarak tanımlanan Yemen, tarih boyunca zengin, güçlü ve huzurlu insanların yaşadığı bir yer olarak belirtilmiştir. Bu huzurlu görüntüsü de ülkeye mutlu Yemen anlamına gelen "*Yemenü'l-Memnun*", "*Arabiyetü's-Sa'îde*", "*Arabia Felix*" isimlerinin verilmesine neden olmuştur. İslam coğrafyacılarına göre Mekke'yi dünyanın merkezi kabul edip Yemen'in doğusuna doğru dönüldüğünde Kâbe'nin güneyinde "sağında" ("Yemînde") bulunduğu için bu isim ile anılmıştır. Yemen'in başka bir ismi de Türkçede sağ el anlamına gelen "*yedu'l-yümnâ*"dır. Bu ismi almasına sebep olarak da Kâbe'nin sağ tarafında yer alması ve güneşe doğru dönük vaziyette bir ülke konumunda olması düşünülebilir.[7]

Yemen, İslamiyet'in doğuşuna kadar yaklaşık olarak 3 bin yıllık bir geçmişe sahip olan, kültürel ve sosyal yapısı tarihin ilk zamanlarından itibaren başlayan ve ticari faaliyetleri nedeniyle refah düzeyi oldukça yüksek olan bir ülkedir. Tarihçi ve sosyolog İbn Haldun'a göre Yemen medeniyetinin kökenleri M.Ö. 2. Yüzyıla kadar gitmektedir. Arap, Süryani, Yahudi, Arami, Fenike ve Habeş dilleri konuşan halkın kökeni olan Sami ırkı, ilk devirlerden beri milletler halinde bu coğrafyaya dağılmışlardır. [8] Bölge insanının Nuh Aleyhisselam'ın oğullarından Nabt bin Mes bin Arm bin Sam'ın soyundan geldikleri rivayet edilmektedir. Nuh Tufanından sonra Sam Güney Arap Yarımadası'na yerleşmiş ve onun neslinden gelen insanlar da Arap halkını oluşturmuşlardır. Sam'ın neslide "*Arab-ı Bâide*", "*Arab-ı Arîbe*", "*Arab-ı Müsta'ribe*" ve "*Arab-ı Müstâ'cime*" olmak üzere dört bölüme ayrılmıştır. Yemenlilerin neslinin de "Arab-ı Aribe"ye dayandığı bilinmekte ve soylarının da Nuh Aleyhisselam'ın torunlarından olan Eber'in oğlu Kahtan (Yaktan veya Joctan)'a (M.Ö. 2246) dayandığı söylenmektedir. Nitekim Arabistan'ın güneyindeki devletlere Kahtanlılar denildiği bilgisi de mevcuttur.[9]

(3) Khulod Al-Haıdarı, Türk Halk Edebiyatında Yemen, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2016, s. 4-5.
(4) Hatipoğlu, Yemen'in Osmanlı'dan Ayrılışı (Kopuşu), s. 7-8.
(5) Yahya Yeşilyurt, Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2007, s. 2.- Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s.32.
(6) Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 13-14.- Al-Haıdarı, Türk Halk Edebiyatında Yemen, s. 4, 6.
(7) Muhammet Yıldırım, XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz, Yemen, Basra Körfezi ve Habeşistan Politikaları, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2001, s. 54.- Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 10.- Al-Haıdarı, Türk Halk Edebiyatında Yemen, s. 14.
(8) Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 33.
(9) Yıldırım, XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz, Yemen, Basra Körfezi ve Habeşistan Politikaları, s. 52.- Al-Haıdarı, Türk Halk Edebiyatında Yemen, s. 15-16.- Yeşilyurt, Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, s. 7-8.

Kuran-ı Kerim'de Ad Kavmi olarak geçen ve Yemen'de ortaya çıkan en eski devletlerden ilki olan Main Krallığı'nın izleri günümüzde halen, özellikle de mimari alanında etkisini göstermektedir. Main Krallığı'nın tarihi M.Ö. 3. bin yılın ortalarına veya daha eskiye dayanmaktadır. Hicaz, Fedek ve Teyma sınırlarına kadar genişleyen Main Krallığı, ticari faaliyetlere özen göstererek ekonomik anlamda önemli bir güç haline gelmiştir. Kuran- Kerim'de bahsedildiği gibi bölge insanına Hud Peygamber gönderilmiş ve bu kavim helak olup tarih sahnesinden silinmiştir. Bu olaya Yemen'in batı sınırı arasında devamlı olarak esen, Araplar arasında *"Ruba el-Khali"* veya *"Boş Yön"*, Avrupalılar arasında da *"Büyük Kırmızı Çöl Rüzgârı"* olarak adlandırılan çöl rüzgârlarının neden olduğu bilinmektedir. Bölgede ticari faaliyetlere önem vererek genişleyen bir başka devlette M.Ö. 1200'lü yıllarda kurulan Sebe Krallığı'dır. Ticaretin yanında ziraat ve imar faaliyetlerine de önem veren Sebe Krallığı zamanında köşkler, mabetler, kaleler, barajlar v.s. inşa edilmiştir. Arap alfabesinin ilk halini kullanan Sebalılardan kalan çeşitli tablet ve kitabeler de günümüze kadar ulaşmıştır. Hz. Süleyman zamanına rastlayan bu dönemde, Sebe Krallığı'nı Kuran-ı Kerim'de de belirtildiği gibi ünlü kadın hükümdar Belkıs yönetmiştir. Bu kavimde Main Krallığı gibi Kuran-ı Kerim'in Sebe Suresi'nin 12. ile 44. ayetleri arasında anlatıldığı gibi büyük bir sel baskınıyla helak olmuştur.[10]

Sebe Krallığı'ndan sonra bölgede yaklaşık olarak M.Ö 115 yılında Himyeri Devleti kurulmuştur. Bölgenin atası sayılan Himyer tarafından kurulan bu devlet, İslamiyetin doğuşundan önce kurulan Arap devletlerinin en büyüğü, en güçlüsü ve en medenisi olarak belirtilmektedir. Bölgede saraylar, çok katlı binalar, bahçeler, su bentleri inşa eden Himyeriler, Roma, Habeşistan, İran ve Orta Arabistan'da ki Kindelilerle ticari ilişkiler kurmuşlardır. Ticari ve sosyal ilişkilerinin yanında savaşçı özellikleri ile de dikkat çeken Himyeriler, Habeşliler ve İranlılar ile sık sık savaşmışlardır. Bu savaşlar sonucunda Habeşistan'ı hakimiyetleri altına almış, Mısır'a kadar genişlemişlerdir. Ancak bu hakimiyetleri 525 yılına kadar sürmüş, Habeşliler tarafından yıkılmışlardır. Bu tarihten sonra bölgede Hristiyanlık etkili olmaya başlamıştır.[11]

Bu dönemde Habeş kralı Ebrehe yönetimi elinde tutmayı başarmış ve Yemen'de Manastır ve kiliseler inşa edilmiştir. Hatta Yemenlilerin çoğunun hac için Hicaz'a gittiklerini gören ve Yemen'i tamamen Hristiyanlaştırmak ve bir ticaret merkezi haline getirmek için uğraşan Ebrehe, San'a da Kabe'nin planı gibi bir kilise inşa ettirmiştir. Amacına ulaşamayınca da fillerden oluşan bir ordu kurarak Kabe'yi istila etmeye karar vermiştir. Ancak Kuran-ı Kerim'in Fil Suresi'nde de anlatıldığı gibi bu ordu *"Ebabil"* adı verilen kuşlar yardımı ile bozguna uğratılmıştır. Bu olaydan sonra Yemenliler Habeşlilere karşı İran şahı Enuşirvan'dan yardım istemiş, Enuşirvan da Yemen'e bir ordu göndererek bölgeyi hakimiyeti altına almıştır. Bundan sonra İran'dan gönderilen bir vali ile yönetilmeye başlayan Yemen'de İran hakimiyeti yaklaşık olarak 50 yıl sürmüştür.[12]

Yemen'de Main, Sebe ve Himyeriler dışında Kataban ve Hadramut krallıkları da hüküm sürmüştür. Ancak bu krallıklar Main ve Sebe krallıklarının hâkimiyetleri altına girmişlerdir. Kataban Krallığı'nın M.Ö. 400-450 yıllarında, Hadramut Krallığı'nın ise M.Ö 5. Yüzyılın ortalarından M.S. 1. yüzyıl sonlarına kadar hüküm sürdüğü bilinmekle birlikte, bu krallıklar hakkında yeterli bilgi ve belge mevcut değildir.[13]

(10) Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 34-35.- Al-Haıdarı, Türk Halk Edebiyatında Yemen, s. 16-17.- Yeşilyurt, Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, s. 8-9.

(11) Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 21.- Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 37.- Al-Haıdarı, Türk Halk Edebiyatında Yemen, s. 18-19- Yeşilyurt, Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, s. 9-10.- Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 21.

(12) Yeşilyurt, Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, s. 10.- Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 37-38.

(13) Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 34.

610 yılında İslamiyet ortaya çıkmış, Arap Yarımadası'nda dini, siyasi ve sosyal yönden birçok değişiklik yaşanmaya başlamıştı. Bu tarihlerde Yemen İranlı Sasani Devleti'nin hakimiyeti altında yaşamaya devam ediyordu. İslamiyetin Araplar arasında yayılmaya başlaması ile birlikte komşu devletlere de mektuplar gönderilerek İslam'a davetler başlamıştı. Mektup gönderilen yerlerden biri olan Yemen, Sasanilerin son Yemen valisi olan Bazan'ın 628 yılında İslamiyet'i kabul etmesi üzerine Müslümanların hâkimiyeti altına girdi.[14]

Hz. Peygamberin vefatından sonra Yemen hilafete bağlı olarak yönetilmeye devam etmiştir. Hz. Ali dönemi ile başlayan iç karışıklıklar neticesinde Müslümanlar Hz. Ali, Hz. Ayşe ve Muaviye taraftarı olarak ihtilafa düşmeye başlamışlardır. Bu ihtilaflar neticesinde Müslümanlar üç kısıma ayrılmış, Sünniler, Şiiler ve Hariciler ortaya çıkmıştır. 661 yılında Hariciler tarafından Hz. Ali'nin şehit edilmesi Yemen halkını da derinden etkilemiş ve zamanla onlarda üç kısıma ayrılmıştır.

Hz. Ali'den sonra Muaviye bin Ebu Süfyan'ın halife olmasıyla birlikte Yemen'in idaresi önce Emevilerin, akabinde de Abbasilerin eline geçmiştir. Abbasi halifesi Me'mun zamanında Süleyman b. Şeref'in yönetime isyan etmesi ve Lahic bölgesini ele geçirmesi ile birlikte Yemen'de karışıklıklar başlamıştır. Bu dönem Yemen'in fetret devri olarak adlandırılmaktadır.[15]

Bu tarihten sonra 1199 yılında Yemen'de imamet iddiası ile Abdü'n Nebi b. Mehdi adında biri ortaya çıkmış, birçok bölgeyi istila etmeye başlamış, hatta kendi adına hutbe okutmuştur. Yaşanan bu gelişmeleri haber alan Eyyubi Devleti'nin sultanı Selahaddin Eyyubi'de güçlü bir ordu kurarak kardeşi Şems'u'd-Devle'yi Yemen'e göndermiştir. Şems'u'd-Devle Yemen'i fethederek halkı Abdü'n Nebi b. Mehdi'nin zulmünden kurtarmış ve hutbeyi tekrar Abbasi halifesi adına okutmuştur. Eyyubilerden sonra kısa bir zaman da olsa Yemen'e Gassaniler hâkim olmuştur.[16]

Gassanilerden sonra da karışıklıkların bitmediği Yemen de 1217-1441 yılları arasında Resuli Hanedanlığı hüküm sürmüştür. Resuliler dönemi Yemen'in en parlak dönemlerindendir. Resuli Hanedanlığı'nın hükümdarı olan Amir, hakimiyetinin ilk zamanlarında adil bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Ancak daha sonraları bölgedeki alimlere karşı tavrını değiştirmiş ve vakıf mallarına el koymaya başlamıştır. Bunun sonucu olarakta bölgedeki hakimiyeti son bulmuştur. Resulilerden sonra bölgede 1454'de Tahiriler Devleti kurulmuştur. Bu yönetimde 1517'ye kadar Yemen'i yönetmiş, bu tarihten sonrada varlıklarını Aden'de sürdürmüşlerdir.[17]

16. Yüzyıla gelindiğinde Yemen, İslamiyet'i kabul edişinden sonra ilk defa Hristiyan bir millet olan Portekizlilerle karşı karşıya gelmiştir. 1498'de Vasko do Gama vasıtasıyla Ümit Burnu yolu ile Hindistan'a gelmeyi keşfeden Portekizliler, bu bölgelere nüfuz etmeye başlamışlardır. Doğunun sahip olduğu zengin kaynakları batıya aktarmak ve Hristiyanlığı yaymak amaçları ile hareket eden Portekizliler, önce Memlükler daha sonrada Osmanlı Devleti tarafından durdurulmuşlardır.[18]

III. Yemen'de Osmanlı Hakimiyeti

Osmanlı Devleti'nin Yemen'i hakimiyeti altına alma nedenleri şu şekilde sıralanabilir:[19]

1- Hindistan ve Yemen'deki Müslüman halk ile İslamiyetin kutsal merkezlerinden olan Mekke'nin Portekizlilere karşı korunmak istenmesi.

(14) Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 23.
(15) Hüseyin Saraçoğlu, Ahmet Hamdi (Zeza) Paşa Yemen Hatıratı, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2007, s. 7.
(16) Hatipoğlu, Yemen'in Osmanlı'dan Ayrılışı (Kopuşu), s. 12.
(17) Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 27-28.- Yeşilyurt, Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, s. 13-14.
(18) Hatipoğlu, Yemen'in Osmanlı'dan Ayrılışı (Kopuşu), s. 12-13.
(19) Saraçoğlu, Ahmet Hamdi (Zeza) Paşa Yemen Hatıratı, s. 9.

2- Batıya doğru yapılacak olan fetih hareketlerinde sorun yaşamamak için İran'a olası bir Portekiz yardımının önlenmek istenmesi.

3- Kızıldeniz'de ticaret yollarına hâkim olarak sömürgecilik faaliyetlerine başlayan Portekizlilerin, Arap Yarımadası'nın güneyine yerleşerek kuzeye doğru ilerlemelerine engel olunması.

16. Yüzyıl başlarında Yemen bir taraftan Portekiz tehdidi ile karşı karşıya kalmış, bir taraftan da Memlük, Tahiriler ve Zeydi imamların iktidar mücadelelerine sahne olmuştur. Yemen üzerine iktidar mücadelesi sürerken, Memlük Sultanı Kansuh Guri komutanlarından biri olan Emir İskender'i San'a üzerine göndermiş ve bölgede hüküm süren Tahiriler Devleti'ne son vermiştir. Bunun yanında Portekizlilere karşı da mücadele eden Memlukler 1515'te Portekizlilerin deniz gücü karşısında muvaffak olamamış, 1517'de Portekizliler Cidde'ye kadar ulaşmıştır. Böylece İslam dünyasının önemli bir merkezi olan Cidde Hristiyan bir devletin egemenli altına alınmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Yavuz Sultan Selim komutasında harekete geçerek Suriye ve Mısır topraklarında Memlük egemenliğine son vermiş, Hicaz'ın güvenliğini kontrol altına almıştır. Sultan Selim'in Mısır'ı egemenliği altına alması Memlük askerlerinin Yemen'den geri dönmelerine neden olmuştur. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti'nin gücü karşısında tutunamayacağını anlayan Emir İskender, San'a nın büyük camisi olan Cami'i Kebir'de halkı toplayarak Sultan Selim'in Mısır'ı aldığını, kendisinin de ona tabi olduğunu açıklamış ve sultan adına hutbe okutmuştur. Emir İskender'in bu tutumu karşısında Osmanlı Devleti de kendisini Yemen Serdarı olarak tayin etmiştir.[20]

Bu gelişmelerin ardından bölgeye gereken önemi veremeyen Osmanlı Devleti, Yemen'e kendinden bir vali ve asker de göndermemiştir. Bunun sonucu olarak ta bölgede yaşayan bazı Çerkesler ile İmam Şerefüddin gibi bölgenin ileri gelenleri İskender'e bağlı olmadıklarını öne sürerek bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Yemen'de bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti'nde de taht değişikliği yaşanmış, Yavuz Sultan Selim'in vefatı ile tahta Kanuni Sultan Süleyman geçmiştir. Yemen'de gereken istikrarın sağlanamadığını gören Sultan Süleyman, Hint seferinden dönmekte olan Mısır Valisi Hadım Süleyman Paşa komutasındaki orduyu Yemen'e göndermiştir. 1538'te Yemen'i alarak Osmanlı topraklarına bağlayan Hadım Süleyman Paşa, Gazze Sancak Bey'i Bıyıklı Mehmet Paşa'nın oğlu Mustafa Bey yönetiminde Zebid ve Aden bölgelerini içine alan bir eyalet kurarak Yemen'de Osmanlı yönetimini kesin olarak başlatmıştır. (1539)[21]

Mustafa Bey'den sonra yönetime Neşşar Mustafa Paşa atanmıştır. Taiz taraflarını ele geçirmek için görevlendirilen Neşşar Mustafa Paşa tam olarak başarılı olamamış, ancak beş yıl faaliyet göstererek Yemen'de birçok bölgeyi merkeze bağlamıştır. Ondan sonra 1545'te Üveys Paşa "mir-i miranlık" ünvanı ile Yemen'e atanmıştır. Zeydi ailesinin içinde bulunduğu karışıklıklardan yararlanan Üveys Paşa Taiz'i ele geçirmiş, 1547'de de öldürülmüştür. Bunun üzerine Yemen Beylerbeyliğine Ferhat Paşa atanmış, Cebel ve Tihame'yi ele geçirdikten sonra da merkeze geri çağrılmıştır. Ferhat Paşa'dan sonra Yemen'e atanan Özdemir Paşa'da birçok bölgeyi idaresi altına almıştır. Sekiz senelik yönetiminden sonra da istifa etmiş, yerine Neşşar Mustafa Paşa yeniden atanmıştır. Mustafa Paşa'dan sonra Yemen'e sırası ile Karaşahin Mustafa Paşa, Mahmut Paşa ve Rıdvan Paşa atanmıştır. Rıdvan Paşa kendisinden önce gö-

(20) Remzi Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2011, s. 38.- Al-Haıdarı, Türk Halk Edebiyatında Yemen, s. 24.- Yeşilyurt, Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, s. 15-16.- Saraçoğlu, Ahmet Hamdi (Zeza) Paşa Yemen Hatıratı, s. 10.- Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 28.- Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 51.

(21) Yıldırım, XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz, Yemen, Basra Körfezi ve Habeşistan Politikaları, s. 63-64.- Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, s. 38-39.

rev yapmış olan Mahmut Paşa'nın adamları üzerinde baskı kurmaya çalışmış, bunu öğrenen Mahmut Paşa da Yemen'in geniş bir coğrafya olduğunu ve yönetimin daha sağlam olması gerektiğini merkeze bildirerek Yemen'in iki eyalete bölünmesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarakta San'a ve Taiz bir eyaleti oluşturarak Rıdvan Paşa'ya, Zebid ve çevresi de Yemen vilayeti adı ile Murat Paşa'ya verilmiştir. (1566)[22]

1567'de İmam Muhatar önderliğinde Osmanlı Devleti'ne karşı Zeydi isyanı çıkarılmıştır. İsyana neden olarak 1564'de Mahmut Paşa yönetiminde Yemenlilere çok sert davranılması gösterilmiş ve isyan birkaç bölgeye yayılmıştır. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin elinde sadece Zebid kalmıştır. İsyan 1568'de Yemen'deki beylerbeyi Koca Sinan Paşa tarafından bastırılmış, 1572'de de İmam Muhatar geri çekilmek zorunda kalmıştır. Aynı yıl vefat eden İmam Muhatar'ın yerine Zeydilerin İmamlığına İmam Müeyyid Billah El-Kasimi geçmiştir. Osmanlı bu dönemde Zeydi bölgelerinde güçlü bir yönetim kuramamıştır. İmam Müeyyid döneminde önce Yemen daha sonrada San'a ve Taiz Zeydilerin eline geçmiştir. 1634'te Yemen'in büyük bir kısmı Zeydilerin eline geçmiş, sadece Mah ve bazı limanlar Osmanlı Devleti'nin elinde kalmıştı. 1635'te de Osmanlı Devleti Yemen'den çekilmek zorunda kalmış, İmam Müeyyid ise hakimiyet altına aldığı bölgelerde San'a merkezli El-Kasimiyye Devleti'ni kurmuştur.[23]

Bu tarihten itibaren 1834 yılına kadar Yemen Zeydi imamlar tarafından yönetilmiştir. 1833 yılında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya tabi olanlardan "Türkçe Bilmez" lakabı ile anılan bir kişi, Cidde'de kendi etrafında asker toplamaya başlayarak paşaya isyan etmiş ve Yemen'e saldırmıştır. Ancak Mehmet Ali Paşa'nın bölgeye yönelmesi ile kaçmak istediyse de muvaffak olamamış ve Mısır'da yakalanarak idam edilmiştir.[24] Bu olay üzerine Mehmet Ali Paşa 1835 yılında Mirliva Emin Bey komutasındaki bir donanma ve orduyu Yemen üzerine göndermiş, Mirliva Emin Bey de Luhayya ve Hudeyde şehirlerini ele geçirmiştir. Ondan sonra da İbrahim Paşa komutasında bir ordu yine Yemen üzerine gönderilerek Tihame'ye tamamen hâkim olunmuştur.[25]

1840 yılına kadar bölge Mehmet Ali Paşa'nın hakimiyeti altında kalmıştır. 1840 yılında Osmanlı ve müttefik orduları tarafından yenilgiye uğratılan Mehmet Ali Paşa askerini Yemen'den çekmek zorunda kalmıştır. Ancak Süveyş Kanalı'nın açılmamış olması sebebiyle bölgeye güçlü bir Osmanlı Ordusu sevk edilememiş, yönetim bir süreliğine Ebu Ariş Şeriflerinden Şerif Hüseyin b. Ali'ye bırakılmıştır.[26] Bir süre sonra Şerif Hüseyin ve akrabaları arasında yaşanan bazı anlaşmazlıklardan dolayı iç karışıklıklar çıkmıştır. Bu karışıklıklardan yararlanmak isteyen İmam Yahya, San'a'dan gelerek Hudeyde dışında bütün Tihame'yi ele geçirmiş ve Şerif Hüseyin'i esir almıştır. Daha sonra Şerif Hüseyin'in yeğeni Şerif Hasan'ın amcasını kurtarma girişimleri neticesinde de San 'a'ya kaçmıştır.[27]

Bu gelişmeler yaşanırken İngilizler de Yemen'de kömür deposu yapmak bahanesi ile Aden'e yerleşmeye başlamışlardır. Bu şekilde bölgeye nüfuz etmeye çalışan İngilizlerin bu teşebbüsleri Osmanlının da dikkatini çekmiş olacak ki, Osmanlı Devleti de bölgeye yönelik siyasetini tekrar gözden geçirmeye başlamıştır.[28]

Bunların yanında Yemen'de bir yandan da İmamlar arasında çeşitli anlaşmazlıklar baş göstermişti. Bu sırada Mekke Şerifi muavini Kıbrıslı Tevfik Paşa, Sultan Abdülme-

(22) Ayşe Kara, XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Yönetiminde Yemen ve Kasimiler Dönemi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, s. 6-8.- Tuğgeneral Rüştü Paşa, Ah O Yemen'dir (Yemen Hatıratı), (Haz. Faruk Yılmaz), Berikan Yayınları, Ankara 2004, s. 29.- Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, 53-54.
(23) Al-Haıdarı, Türk Halk Edebiyatında Yemen, s. 25.
(24) Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, s. 40.
(25) Yeşilyurt, Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, s. 18.
(26) Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 32.
(27) Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, s. 41.
(28) Yeşilyurt, Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, s. 19.- Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 32.

cit'e kutsal toprakların güvenliği açısından buraların yabancı güçlere kapatılması ile ilgili bir layiha sunmuş, bunun üzerine Mısır ve Hicaz'da toplanan yaklaşık 3 bin kişilik bir Osmanlı Ordusu da 1849'da Yemen'e doğru harekete geçmiştir. Tevfik Paşa Hudeyde'de Şerif Hasan'ın küçük bir direnişi ile karşılaşsa da şehir zapt edilmiştir.[29]

Hudeyde'den sonra San'a'ya da hâkim olunmak istenmiş ve Mekke-i Mükerreme Nakîbü's Sâdâtı Seyyid İshak Efendi, bir mektup ile San'a İmamı Muhammed Yahya'ya gönderilmiştir. Bölgedeki Arap kabileleri ile sorunlar yaşayan İmam Muhammed Yahya'da Tevfik Paşa ile görüşmek için askerleri ile birlikte Hudeyde'ye gitmiştir. Görüşmeler neticesinde Tevfik Paşa İmam Muhammed Yahya ile birlikte yanına 1200 civarında asker de alarak 4 Ramazan 1849'da herhangi bir çatışma olmadan San'a'ya girmiştir.[30]

Ancak buradaki bazı aşiretler isyan etmiş ve İmam Yahya'yı istemeyerek yerine Ali Mehdi adında birini getirmişlerdir. Çıkan olaylar neticesinde askerlerin çoğu öldürülmüş ve Ali Mehdi yeni imam olarak seçilmiştir. Esir alınan Tevfik Paşa'da yaklaşık olarak bir ay sonra serbest bırakılmış ve Hudeyde'ye geri dönmüştür. Yemen'de hakimiyeti Hudeyde'den öteye geçemeyen Osmanlı Devleti, Tevfik Paşa'nın ölümünden sonra bölgeye vekaleten Ferik Kürd Mahmut Paşa'yı atamıştır. Ondan sonra 1851 yılının içerisinde önce Mustafa Sabri Paşa, ardından da Muhammet Sırrı Paşa atanmıştır. 1852'de Bonapart Mustafa Paşa yönetime getirilmiştir. 1870 yılına kadarda Yemen'in sadece Tihame bölgesi, yani kıyı kesimleri kontrol altında tutulabilmiş ve mutasarrıflık ile idare edilmiştir.[31]

1870 yılında Asir'de Emir Muhammed İbn Ayaz tarafından bir isyan başlatılmıştır. Zeydi inancına göre zaten Osmanlı halifesini tanımayan halk, İngilizlerinde desteği ile kısa sürede ayaklanmış ve isyan yayılmaya başlamıştır. İsyanı bastırmak üzere Mekke Şerifinin de desteğini alan Redif Paşa ve Ahmet Muhtar Paşa harekete geçerek Ebha, Suğa ve Ridde'yi ele geçirmişlerdir. Emir Muhammet'te esir edilerek Asir bölgesi savaşılmadan ele geçirilmiştir. Bundan sonra da Redif Paşa'nın hastalanarak İstanbul'a dönmesi üzerine Yemen valisi olarak tayin edilen Ahmet Muhtar Paşa, 25 Nisan 1872'de San'a'yı fethetmiştir.[32]

Bu tarihten sonra Yemen'de 1889 yılında Zeydiler tekrar isyan etmiş, Ahmet Fevzi Paşa tarafından kontrol altına alınmışlardır. 1895 yılında yine ayaklanan Zeydiler, bu defa Yemen'de bazı bölgeleri ele geçirebilmişlerdir. Hüseyin Hilmi Paşa'nın da desteğini alan Ahmet Fevzi Paşa iki yıl süren mücadeleler neticesinde Zeydiler üzerinde tekrar hakimiyet sağlayabilmiştir. 1897 yılında İmam Hamidüddin önderliğinde tekrar başlayan ayaklanma neticesinde İmam Hamidüddin Yemen'in dağlık arazilerini tamamen ele geçirmiştir. Bunun üzerine Tatar Fevzi Paşa komutasında ki kuvvetler bölgedeki aşiretlerinde desteğini alarak San'a'yı ele geçirmişlerdir. Daha sonra imamın ele geçirilebilmesi için Şehare gibi yüksek dağlık bir bölgeye harekât düzenlenmiş, harekât sonucunda taburların mevcudu yarı yarıya inmiştir. Osmanlı kuvvetlerinin büyük kayıplar vermesi neticesinde bu tarihten sonra Yemen *"Türkler mezarlığı"* olarak anılmaya başlanmıştır.[33]

1898 yılında kuraklıktan dolayı Yemen'de bir kıtlık yaşanmış ve yaklaşık olarak

(29) Hatipoğlu, Yemen'in Osmanlı'dan Ayrılışı (Kopuşu), s. 23-24.- Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 58.- Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 32.- Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, s. 41.

(30) Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, s. 41-42.

(31) Tuğgeneral Rüştü Paşa, Ah O Yemen'dir (Yemen Hatıratı), (Haz. Faruk Yılmaz), Berikan Yayınları, Ankara 2004, s. 55.
Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 33.- Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 58.- Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, s. 42.

(32) Hatipoğlu, Yemen'in Osmanlı'dan Ayrılışı (Kopuşu), s. 26.- Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 59.- Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, s. 42-43.

(33) Yeşilyurt, Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, s. 22.- Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, s. 44.

6 milyon insanı etkisi altına almıştır. Kıtlıktan etkilenen insanların ihtiyaçlarının giderilmesi için 3846 ton tahıl ve 1283 ton pirince ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş; bölgede bulunan Osmanlı askerleri içinde 10 bin çuval un ile 4 bin çuval pirinç talep edilmiştir. Bu ihtiyaçların masrafları Maliye Hazinesi'nden karşılanmak üzere İstanbul, Bağdat ve Basra vilayetlerinden satın alınarak aşamalı bir şekilde gönderilmesi, kuraklığın son bulmasına kadar Yemen'e götürülecek olan tahıl ve pirinçten gümrük vergisi alınmaması ve gönderilecek yardımların ehil kişilerce oluşturulmuş olan komisyonlar tarafından dağıtımının yapılması kararlaştırılmıştır.[34]

Bundan sonraki süreçte de yine siyasi ve sosyal karışıklıkların baş gösterdiği ülkede Zeydi imamların zaman zaman ayaklanmaları ile tam bir hâkimiyet ve huzur tesis edilememiştir. 1908 yılında erzak taşıyan bir askeri birliğe iki kabile saldırmış, bu saldırıya karşı da bir harekât başlatılmıştır. Bu harekata karşı olarak Seyyit İdrisi önderliğinde bir isyan çıkarılmış ve bastırılmaya çalışılsa da başarılı olunamamıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti idari, sosyal ve mali alanlarda çeşitli düzenlemeler ve yenilikler yaparak bölge halkı üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti bu sorunlarla uğraşırken bu sefer de İmam Yahya önderliğinde yeni isyanlar baş göstermeye başlamıştır. 1910 yılına gelindiğinde bu isyanlar milliyetçilik akımının etkisiyle daha da büyüyerek devam etmiş, diğer bölgelere de sıçramasıyla birlikte içinden çıkılamaz bir hal almıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti çeşitli görüşmeler neticesinde İmam Yahya ile uzlaşmayı başarmış, 11 Ekim 1911 yılında da iki taraf arasında Dean Anlaşması imzalanmıştır. [35] Bu anlaşmaya göre;[36]

1- İmam Yahya Emir-ül Müminlik sıfatından vazgeçerek Osmanlı halifesini tanıyacak.

2- Zeydi halkla ilgili hükümleri Zeydi mezhebine göre vermek üzere atanacak kadıları İmam tayin ederken; Hanefi ve Şafii mezhebindeki Yemenliler için görülecek davalara ise hükümet tarafından tayin olunacak kadılar bakacak.

3- İmam'ın isteklerini bildirmek üzere San'a üyelerinin İmamca seçildiği; ancak hükümet tarafından atanacak bir istinaf mahkemesi kurulacak.

4- Evkaf ve vasiyet işleri İmama aittir.

5- İmam kendi malı olan topraklar için hükümete Şer'i aşarı verecek.

Anlaşmanın gizli maddeleri ise:

1- Hükümet İmama Osmanlı idaresindeki yerlerden tahsisat yapması karşılığında yılda yirmi bin altın verecek.

2- İmam yabancı devletlerle münasebette bulunmayacak ve herhangi bir anlaşma imzalamayacak.

3- Yerli kabileler İmam'a karşı ayaklanır ve İmam yardım isterse hükümet İmam'a yardım edecek.

4- Yemen'de bulunan Gayr-ı Müslümler hakkında şeriat hükümleri geçerli olacak.

Anlaşmanın ardından Osmanlı Devleti İmam Yahya ile Seyyit İdrisi'ye karşı bir ittifakta yapmıştır. İmam Yahya verdiği sözlerde durmuş, Osmanlı Devleti dağılana kadar bağlılığını korumuştur. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'nin Yemen'de ki mücadelesi Seyyit İdrisi ve İngilizlere karşı sürmüştür. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte Osmanlı Devleti güney cephesinde İngilizlere karşı savaşmıştır. Yapılan mücadeleler neticesinde Osmanlı Devleti başarılı olmuş, İngilizleri Aden'e geri püskürtmüştür. Ancak buna rağmen ateşkes

(34) Osmanlı Arşiv Belgelerinde Yemen, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul 2008, s. 54.

(35) Veysi Karabulut, Meşihat Müsteşarı Hüseyin Kâmil Efendi'nin Yemen Hatıraları (1912-1913), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 26.-
Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 61-62.

(36) Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, s. 56-57.

antlaşması gereğince bölgeyi İngilizlere teslim edip geri çekilmek zorunda kalmıştır.[37]

IV. Birinci Dünya Savaşı'nda Yemen

Birinci Dünya Savaşı'na ortam hazırlayan siyasi, askeri ve coğrafi nedenler 19. Yüzyılda ortaya çıkmış ve 20. Yüzyıl başlarında etkisini arttırarak devam ettirmiştir.[38] 1789 Fransız İhtilali ile beraber ortaya çıkan yeni olgular, 20. Yüzyıl başlangıcından itibaren Avrupa'da ki siyasi durumu derinden etkilemiş ve devletlerarası münasebetler iyice gerginleşmiştir. Devletlerarası çekişmelerin, silahlanma yarışının, yeni pazar arayışlarının yaşandığı, bunlara bağlı olarak ta çıkar çatışmalarının arttığı ve bloklaşmaların oluştuğu bir ortamda artık savaş kaçınılmaz olmuş, 1914'e gelindiğinde bloklaşma son haddine varmış ve savaş için bir bahane beklenmeye başlanmıştı. Beklenen ve görünürdeki sözde bahanede, 28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan veliahdı François Ferdinand ve karısının Saraybosna'yı ziyaretleri sırasında suikaste uğrayarak Gabriel Prençip adlı bir Sırp tarafından öldürülmeleri olmuştur. Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a 23 Temmuz'da çok ağır şartlarla dolu bir ültimatom göndermiş ve Almanya'nın da destek ve onay vermesi ile 28 Temmuz 1914'te de savaş ilan etmiştir.[39]

Osmanlı Devleti ilk başlarda tarafsız kalmak istemişse de iki bloğa ayrılmış olan Avrupa'da yalnız kalmamak için çeşitli ittifak arayışlarına başlamıştı. Büyük güçler kaçınılmaz bir savaşa doğru ilerlerken, Osmanlı Devleti de bu savaşta tarafsız kalmaması gerektiğini anlamıştı.[40] Bu nedenle ilk önce İngiltere ile sonrasında da Fransa ile ittifak kurmak istemiş, fakat bu çabaları neticesiz kalmıştır. Daha sonra Almanya ile yakınlaşmaya başlamış ve 2 Ağustos 1914'te Almanya ile bir ittifak antlaşması yaparak aynı gün seferberlik ilan etmiştir.[41]

Yaşanan bu gelişmelere rağmen Osmanlı Ordusu'nda görevli bazı genç kurmaylar, hem ülke bütünlüğünün böyle bir savaşı kaldıramayacağını hem de ordunun yeterli lojistiğe sahip olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ancak ülkenin geleceğini Almanların savaşı kazanmasına bağlayan bazı devlet yöneticileri bu ittifaka taraftar oluyorlardı. Bu yaklaşımdan da yararlanarak Çanakkale Boğazı'ndan Marmara Denizi'ne giren Goeben (Goben) ve Breslau (Breslav) adlı Alman savaş gemileri Rus limanlarını bombalamışlar, bu durum karşısında ittifak anlaşması olan Osmanlı kapılarını bu gemilere açmak zorunda kalmış ve akabinde bu gemilerin Türk donanmasına katılmalarıyla Osmanlı Devleti resmen savaşa katılmış sayılmıştır.[42]

Osmanlı Devleti'nin bu gemileri himaye etmesiyle bir nevi sahiplenmesiyle 1 Kasım 1914'te Ruslar Kafkasya'dan Türk topraklarına saldırmış ve 3 Kasım 1914'te de İngiliz ve Fransız donanmaları Çanakkale Boğazı'nın girişini bombardıman etmiştir. Böylece Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na fiilen katılmıştır.[43]

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Ordusu'nun savaştığı ve 10'u bulan cephelerden biri de Hicaz- Yemen Cephesi olmuştur. [44]

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda Aden kesiminde İngilizler ile, Asir (Kuzey Yemen) bölgesinde ise İngilizler tarafından desteklenen Seyyit İdrisi ile savaşmıştır.

(37) Mahmud Nedim Bey, Arabistan'da Bir Ömür, Son Yemen Valisinin Hatıraları veya Osmanlı İmparatorluğu Arabistan'da Nasıl Yıkıldı? (Derleyen: Ali Binici), İsis Yayınları, Ağustos 2001, s. 2-3.- Yeşilyurt, Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, s. 23.- Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, s. 57.- Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 61-62.- Karabulut, Meşihat Müsteşarı Hüseyin Kâmil Efendi'nin Yemen Hatıraları (1912-1913), s. 27.

(38) Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri, X. Cilt, Gnkur. Basımevi, Ankara 1985, s. 5.

(39) Cezmi Eraslan, "Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.340

(40) Sertif Demir, Alev Keskin, Fatma İlhan, "Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşına Girişi: Karadeniz Baskını", Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 17, (Şubat 2011), s.96.

(41) Serap Sert, Birinci Dünya Savaşı'nda Yemen, Osmanlı Devleti'nin Temsilcisi Vali Mahmut Nedim Bey'in Yemen'de ki Faaliyetleri, Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt:9, Sayı:18, Yaz 2016, s. 123.

(42) Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, s.9.

(43) Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, s.9.

(44) Hakan Türkkan, Askeri Mecmua'da Birinci Dünya Savaşı Türk Cepheleri (1.-145. Sayılar), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2007, s. 4.

Savaş başlamadan önce Seyyit İdrisi zaten Osmanlı Devleti'ne karşı isyan hareketlerine girişmiş, ancak her iki tarafta birbirine üstünlük sağlayamamıştı. Osmanlı Devleti anlaşma yoluna gitmek istese de İdrisi buna yanaşmamış, Yemen'de sükûnet sağlanamamıştır. Bölgede yapılan düzenlemeler ve yenilikler neticesinde mücadele eden askeri kuvvet 7. Kolordu olmuştur. Hem İdrisi hem de İngilizlerin bölgede hakimiyet kurmak ve Türklerin bölge ile olan bağlantısını tamamen kesebilmek için giriştikleri hareketler neticesinde 7. Kolordu, 7 Kasım 1914 yılında genel seferberlik ilan etmiştir. Bu tarihten sonra da 7. Kolordu'ya herhangi bir takviye kuvvet gönderilememiş, bölgede mevcut kuvvetler ile mücadele edilmiştir.[45] Mevcut şartlar altında Yemen'de ki Türk kuvvetlerinin durumu şu şekilde belirmiştir:[46]

7. Kolordu Komutanı: Mirliva Ahmet Tevfik Paşa

Kurmay Başkanı: Kaymakam Ali Fıtrî

Bağlı birlikler:

26. Süvari Alayı

7. Kolordu Topçu Komutanlığı (19. sahra topçu alayı)

Bir ağır topçu taburu

Bir astsubay numune taburu

Bir istihkâm bölüğü

Bir muhabere bölüğü (telgraf bölüğü)

Bir ulaştırma taburu (üç bölüklü)

Birlikleri: 39. ve 40. piyade tümenleri

39. tümen (2736 insan) Komutanı Miralay Ali Sait

115. alay (üç piyade taburu)

116. alay (iki piyade taburu, Taiz Milli tabur)

Hace Komutanlığı (120. Alay 2. Tabur)

Menaha Komutanlığı (119. Alay 2. Tabur)

40. piyade Tümeni (3670 insan) Komutanı: Miralay Ragıp

Mürettep piyade alayı (iki piyade taburu)

Cerb Komutanlığı (iki piyade taburu, Vazat Milli taburu, bir makineli tüfek bölüğü)

Hucur Komutanlığı (117. ve 120. Alay 3. Taburları ve bir Hucur Milli bölüğü)

Luhye Komutanlığı (115. Alay 1. Tabur, Beni Cami Milli bölüğü)

Zeydiye Komutanlığı (117. Alay 2. Tabur)

Yemen geniş bir coğrafyaya sahip olduğu için harekât alanı olarak Tihame ve Taiz olmak üzere iki bölge belirlenmişti. Bu sayede lojistik destek anlamında yaşanan aksaklıkların en aza indirilmesi amaçlanmıştı. 40. Tümen Tihame harekât bölgesinde Seyyit İdrisi'ye karşı, 39. Tümen ise Taiz'i İngilizlerden geri almak için görevlendirilmişti. Ayrıca savaş başladığında Asir bölgesinde de güvelik tedbirleri alınmıştı. Ancak Osmanlı Devleti'ne karşı isyan eden ve İngilizler ile anlaşarak kutsal toprakları hiçe sayan Mekke Şerifi Şerif Hüseyin'in de desteklemeleri sonucunda Asir'de karışıklıklar çıkmış, 27 Eylül 1916'da Türk Ordusu'nun Kondife üzerine hareket etmesine kadar bölgedeki etkin güç sürekli el değiştirmiştir. Bu tarihte Kondife'nin Türk hakimiyetine girmesi ile birlikte İngilizler ve Seyyit İdrisi herhangi bir başarı sağlayamamıştır.[47]

Diğer yandan Mendep Boğazı'nın önemi Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte

(45) Coşkunoğlu, Yemen Vazat-Luhye Mıntıka Kumandanlığı Harp Ceridesine Göre I. Dünya Savaşı ve Yemen Cephesi, s. 57-60.- Rüştü Paşa, Ah O Yemen'dir (Yemen Hatıratı), s. 13.- Türkkan, Askeri Mecmua' da Birinci Dünya Savaşı Türk Cepheleri (1.-145. Sayılar), s. 83.

(46) Neslihan Bolat, I. Dünya Savaşı'nda 7. Kolordu'nun (Yemen) Sıhhi Durumu, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009, s. 29.

(47) Coşkunoğlu, Yemen Vazat-Luhye Mıntıka Kumandanlığı Harp Ceridesine Göre I. Dünya Savaşı ve Yemen Cephesi, s. 62-63.

daha da artmış ve Kızıldeniz yolu üzerinden Mısır, Sina-Filistin ile Avrupa'da ki bazı cephelerine Hindistan üzerinden asker sevkiyatı yapan İngiltere, Aden, Lahic, Perim Adası ve Şeyh Said kıyılarını önemli noktalar olarak belirlemişti. 10 Kasım 1914 yılında Mendep Boğazı ve Şeyh Said Burnu'na bir çıkarma girişiminde bulunan İngilizler buralarda tutunamayarak geri çekilmek zorunda kalmışlar, bu durumu haber alan Osmanlı kuvvetleri de 19 Kasım'da Mendep ve Şeyh Said'e gelerek bu bölgelere yerleşmişlerdir. Daha sonra da Aden'e hâkim olunmak için hazırlıklar başlamıştır. İlk olarak alınacak olan nokta stratejik açıdan önemli olan Lahiç'ti. Bu harekât için aylarca hazırlanan Türk Ordusu 30 Haziran 1915'te harekata başlamış ve 4 Temmuz 1915'te de Lahiç ele geçirilmiştir.[48]

Lahiç'in alınmasından sonra savunma durumunda kalan Türk Ordusu, Aden'e çekilmekte olan düşman kuvvetlerini takip edememiş, ancak bölgede önlem alınması için bir takım asker görevlendirilmiştir. İleri harekata katılan bir piyade bölüğü önlerine çıkan 200 kişilik bir İngiliz kuvvetini Aden'e doğru sürerek Şeyh Osman Kasabası'nı hakimiyet altına almışlardır. Ancak İngilizler Süveyş ve Basra Körfezi'ndeki birliklerinden aldıkları ihtiyat kuvvetleri ile karşı bir harekât başlatarak, Şeyh Osman Kasabası'nı tekrar ele geçirmişlerdir. Bu olaydan sonra Güney Yemen'de planlı cephe muharebeleri yaşanmamış, Türk kuvvetleri Lahiç'te, İngilizler ise Aden'de mevcut durumlarını korumaya çalışmışlardır. Daha sonrada bu cephede yaşanan Mor, Luhye ve Menazır savaşlarında başarılı olan Türkler, savaşın sonuna kadar bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir.[49]

Bundan sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin de içinde yer aldığı İtilaf devletleri Birinci Dünya Savaş'ında mağlup olan taraf olmuş, 30 Ekim 1918'de de Osmanlı Devleti Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmanın 16. maddesine göre de 7. Kolordu'nun teslim olması gerekmiş, 16 Ocak 1919'da da 7. Kolordu İtilaf kuvvetlerine teslim olmuştur. Netice olarak Osmanlı kuvvetleri güneyde Lahiç'i ele geçirdiği gibi, Aden kapılarına da dayanarak buranın kara ile olan bağlantısını kesmişti. Kuzeyde ise Seyyit İdrisi'nin isyan hareketlerini bastırarak güneye inmesini engellemiştir. Osmanlı kuvvetleri askeri ve lojistik anlamda merkezden destek alamamasına rağmen bölgede etkin bir güç haline gelmiş, ancak savaş sonunda imzalanan ateşkes neticesinde bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır.[50] Bu tarihten sonra Yemen'de iç karışıklıklar devam etmiş ancak Osmanlı'nın bölge ile ilgisi kesilmemiştir. Öyle ki 1922 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Yemen'de ki durumu anlatan ve kan dökülmesini engellemek için yapılan çalışmaların anlatıldığı bir rapor gönderilmiştir.[51] Yine 1922 yılında Yemen Valisi Mahmud Nedim Paşa, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporda, İmam Yahya'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı olduğunu, Albay Lawrence'in Arap Yarımadası'nda Arap birliği kurulması teklifini kabul etmediğini, Yemen'de ki şehirlerde Osmanlı sancağının dalgalandığını belirten bir rapor göndermiştir.

Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmiş olmasına rağmen, bölgenin ileri gelen liderleri, yerel yöneticiler ve halktan bazı kesimler Osmanlı'ya bağlı olduklarını bildiren mektuplar göndermişlerdir. Örneğin Son Osmanlı Yemen Valisi Mahmud Nedim Paşa'ya, Şubat 1923'te Abdülaziz bin Abdurrahman el- Faysal Ali Suud tarafından Türkiye'ye bağlı olduğunu, İngiliz aleyhtarı olduğunu ve Ankara Hükümeti'nden ümitli olduğunu bildiren mektuplar gönderilmiştir.[52] Yine Temmuz 1923'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Seyyit Abdulkadir el- Hıdal ve Yemen'in ileri gelenleri Türkiye'ye bağlı olduklarını bildiren mektuplar göndermişler-

(48) Çavuş, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, s. 64.
(49) Coşkunoğlu, Yemen Vazat-Luhye Mıntıka Kumandanlığı Harp Ceridesine Göre I. Dünya Savaşı ve Yemen Cephesi, s. 64-65.
(50) Bolat, I. Dünya Savaşı'nda 7. Kolordu'nun (Yemen) Sıhhi Durumu, s. 32-33.
(51) Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030_10_0_0_260_750_21.
(52) Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030_10_0_0_751_1. (16 adet mektup).

dir.[53] Ayrıca Yemen halkının Osmanlı Devleti'nin devamı olarak gördükleri Ankara Hükümetini desteklediklerine dair mektupları da arşiv kaydı ile mevcuttur.[54]

Lozan Antlaşması sonrası 23 Ağustos 1923 tarihi itibariyle Son Osmanlı Valisi Mahmud Nedim Paşa'nın Yemen'de ki görevi son bulmuştur. Bu tarihten sonra Ankara Hükümeti tarafından mevcut şartlar doğrultusunda Yemen'de İmam Yahya önderliğinde bağımsız bir devlet kurulmasının uygun ve gerekli görüldüğü belirtilmiştir.[55]

Bundan sonraki süreçte de Mahmud Nedim Bey ve maiyetinde ki memurlar ile askerlerin geri dönmesi istenmiş, uzun süren görüşmeler ve anlaşmalar neticesinde Türkler Yemen'den ancak 1926'da ayrılabilmişlerdir.[56]

V. Yemen'de Etnik, Dini ve Sosyal Yapı

Ortadoğu tarih boyunca bir kavşak noktası olması, kadim medeniyetlerin çıkış noktası olması, farklı ve zengin kültürlere ev sahipliği yapması gibi nedenlerden dolayı etnik ve dini bakımdan oldukça farklı gruplara sahip olan bir bölgedir. Bölgede Samiler, Hint-Avrupa ve Turani grubu olmak üzere üç ana etnik grup bulunmaktadır. Samiler Ortadoğu'nun en geniş etnik grubunu oluşturmuşlar ve kendi içlerinde Araplar ve İbraniler olmak üzere iki ana kola ayrılmışlardır. İranlılar, Ermeniler, Kürtler ve Rumlar Hint-Avrupa grubu içerisinde yer almakla birlikte bu etnik grupta da çoğunluğu İranlılar oluşturmuşlardır. Turani grubu oluşturan Türklerin çoğunluğu ise Türkiye'de yaşamaktadırlar. Bölgede Arap nüfusa sahip olmayan ülkeler Türkiye, İran ve İsrail'dir.[57]

Ortadoğu'da stratejik olarak oldukça önemli bir yere sahip olan Yemen ise yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Araplaların çoğunluk olarak yaşadığı bir ülkedir. Bölge halkının kökeni Sami ırka dayanmaktadır. Etnik olarak karmaşık bir yapıya sahip olmasına rağmen tarihi süreç içerisinde ülkede tam bir birlik sağlanamamış, ülkede belirleyici olan unsur etnik köken değil mezhepler olmuştur.

Dini olarak çoğunluğu Müslüman olan Yemen, mezhep olarak oldukça farklı gruplardan oluşmaktadır. Nüfusun büyük kısmını Zeydi Şiiler ve Sünni Şafiler oluşturmaktadırlar. Bunun dışında Hanbelî mezhebi ve az sayıda da olsa İranlı Mecusilerinde yaşadığından bahsedilen Yemen'de Hindistan'dan gelen ve yerel inanç sistemi ile yaşayan Hinduların oluşturduğu bir grup ile bir kısım Yahudi ve Hristiyan varlığından da söz edilmektedir. Bölgede çoğunluğu oluşturan dini gruplar şu şekildedir:[58]

1- Zeydiler: Şiiliğin bir kolu olan ve bölgenin Şii İmamlar tarafından yönetilmesi gerektiğinin savunan Zeydi Şiiliği, İran Şiiliğine göre farklıdır. Onlara göre toplumu yönetme hakkı yalnızca peygamber soyundan gelen Seyit ve Şeriflerin hakkı olmalıdır. Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere Seyit, Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere de Şerif denilmektedir. Ayrıca bu iki soy Yemen'in ayrıcalıklı toplumsal grubunu da oluşturmaktadır. Zeydiler daha çok San'a ve Sa'de taraflarında, Anes, Amran, Haşid, Şerefeyn, Cebel-i Şahare, Hacce, Taiz ve Hacur civarında yayılmışlardır.

2- Şafiiler: Şafiilik Yemen'de ortaya çıkan ilk mezheptir. Hicri 4. Yüzyılın ortalarında yayılmaya başlamıştır. Yemen'de yaşayan Sünnilerin büyük bir bölümünü Şafiiler oluş-

(53) Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030_10_0_0_260_751_4.- BCA, 43615/40.
(54) BCA, 030_10_0_0_260_750_14.
(55) Serap Sert, Son Osmanlı Yemen Valisi Mahmut Nedim Bey Hayatı ve Faaliyetleri (1857-1940), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 67.
(56) Sert, Birinci Dünya Savaşı'nda Yemen, Osmanlı Devleti'nin Temsilcisi Vali Mahmut Nedim Bey'in Yemen'de ki Faaliyetleri, s. 137.
(57) Aslıhan Arslantürk Şimşek, Ortadoğu'da Kimlik Sorunu ve Kıptiler, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmalar Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 22.
(58) Osmanlı Arşiv Belgelerinde Yemen, s. 28.- Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 49-57.- Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye İle İlişkiler, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No:10, (Haz: Veysel Ayhan), Ocak 2010, s. 6-7.- Şimşek, Ortadoğu'da Kimlik Sorunu ve Kıptiler, s. 25.- Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s.32.

turmaktadır. Şafiler Tihame bölgesi, Cebel-i Ri'me, Cebel-i Beri, Cebel-i Hifaş, Cebel-i Melhan, İbb ve Taiz'de yaygındırlar.

3- İsmaililer: 9. Yüzyılda Karmatiler aracılığı ile Yemen'de yayılmaya başlayan İsmailililik, Yemen'de önemli bir yer tutan mezheplerdendir. Şii İsmaililer çoğunlukla Necran, Hemdân, Taybe, Haraz, Saf'an ve Yerim kazalarına yayılmışlardır.

4- Vahhabiler: İbn Teymiyye'nin görüşlerini benimseyen Vahhabiler, daha da ileri giderek çoğu dini geleneğe karşı çıkmışlar, zamanla da dini olmaktan çok siyasi bir nitelik kazanmışlardır. 1980'lerden itibaren bölgede Suudi Arabistan'ın desteği ile yayılmaya başlayan bu mezhep, Asir'den Necid'e doğru yayılmıştır.

5- Yahudiler: Yemen'e Yahudilerin yerleşmeye başladıkları tarihin miladi olarak 2. Yüzyılın sonları olduğu düşünülmektedir. Yemen Yahudileri dinlerinin gereklerini tam olarak yerine getirmekle meşhurdurlar. Genellikle ticaret ile uğraşan Yahudiler daha çok San'a da yaşamaktadırlar. Yemen Yahudilerinin önemli bir kısmı 2004 sonrasında yaşanan sıkıntıları ardından ülkeden göç etmiştir.

6- Hristiyanlar: Ülkede azınlık durumunda olan Hristiyanlar yaklaşık olarak 3 bin civarında bir nüfusa sahiptirler.

Ülkedeki bu çeşitlilik etkilerini sosyal yapıda da göstermiştir. Yemen de etkili olan mezheplerin yanında yine gücünü dinden alan Seyitler, Şerifler ve Kadıların toplumda ki konumları da oldukça önemlidir. Halk genel olarak tutucu bir yapıya sahip ve değişime kapalıdır. Etkileşim içinde bir kültür paylaşımı görmek pekte mümkün değildir. Ülkedeki en önemli toplumsal yapıyı kuzeyde Bakil ve Haşhid konfederasyonları, güneyde ise sosyalistler ile İslamcı gruplar oluşturmaktadır. Tarihi süreçte olduğu gibi günümüzde de mezhepler ve kabileler ülkede etkin bir rol oynamaktadırlar. Öyle ki halk kendilerini bağlı oldukları aşiret ve sülaleye göre de sınıflandırmaktadır. [59]

Bir çeşit kast sistemi olarak değerlendirilebilecek bir yapıya sahip olan Yemen'de birinci grubu Seyyit, meşâyih, fukahâ, negbâ, ukkâl ve kubeylî olmak üzere asil olarak değerlendirilen kişiler, ikinci grubu ise Cezzar (kasap), müzeyyîn (berber), hamâmî (hamamcı) neşşat (eğlendirici), devşân (insanların yüzüne yüksek sesle methiyesini söyleyen), meddâh (Peygamber ailesine methiye okuyan), mukheva (hancı), iyâl-i sûk (serseri), ve ravîler'in oluşturduğu alt düzey bir sınıf olarak nitelendirilen kişiler oluştururlar. Yine köylüler ve tüccar ile esnafların oluşturduğu şehirliler toplumsal yapıdaki önemli iki gruptur. Bu gruplar birbirleri ile evlenmemek kadar ayrışmış durumdadırlar. Ayrıca eğitim faaliyetlerinin yetersiz olduğu ülkede buna rağmen camilerde, mescitlerde ve medreselerde dini eğitim verilmektedir.[60]

Tüm bu kapalılık ve ayrışmalara rağmen Yemen çok güçlü bir medeniyete sahip bir ülkedir. Nuh Tufanından sonra yeryüzüne yerleşen ilk kavim olan Ad Kavmi bu bölgede yaşamıştır. Seba Melike'si Belkıs'ın ülkesi olan Yemen, Ebrehe'nin de yaşadığı ve önemli tarihi olaylara ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Ayrıca mimari olarakta dünya tarihinde çok önemli bir yer tutan Yemen'in Hadramut bölgesinde dünyanın ilk gökdelenleri yapılmıştır. Günümüze ulaşan yapıların çoğu 2000-3000 yılın üzerinde yapılardır. Bu yönüyle de özel bir konuma sahiptir.[61]

VI. Yemen'de Siyasi, Ekonomik, Sosyo-Kültürel Sorunlar ve Günümüze Yansımaları (İç Savaş, Dış Müdahaleler, Terör, Açlık, Susuzluk, İşsizlik)

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte Osmanlı Dev-

(59) Yeşilyurt, Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, s. 32-33.- Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye İle İlişkiler, s. 7.
(60) Barlak, Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen, s. 59-61.
(61) Talha Uğurluel, Öteki Gündem Programı, Haberturk TV, 17 Nisan 2015.

leti birçok bölgede olduğu gibi Yemen'den de çekilmek zorunda kalmış, akabinde de Kuzey Yemen İmam Yahya önderliğinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Daha sonra 1948'de çıkan karışıklarda İmam Yahya öldürülmüş, yerine de oğlu Ahmet b. Yahya geçmiştir. Ondan sonrada 1962'de Yemen iktidarı Muhammed el-Bedr'in eline geçmiştir. Ancak Muhammed el-Bedr iktidarda çok kalamamış, 27 Eylül 1962'de ordu Albay Abdullah el- Sallal önderliğinde San'a'da ki sarayı basmıştır. Darbe yaparak yönetime el koyan ordu, hanedanlık ve imamlık makamının sona erdiğini ve Yemen Arap Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan ederek, ülkedeki bütün partileri de ortadan kaldırmıştır.[62]

Bu gelişmenin ardından Kuzey Yemen'de dengeler tamamen değişmiş ülkede büyük bir çapta iç savaş başlamıştır. Mısır ve Sovyetler Birliği tarafından destekli cumhuriyetçiler ile Suudi Arabistan destekli kral yanlıları arasında patlak veren iç savaş yaklaşık olarak sekiz yıl sürmüştür.[63]

Bu darbeye paralel olarak İngilizlerin işgali altında bulunan Güney Yemen'de de bir grup Yemenli bölgedeki İngiliz varlığına son vermek amacıyla harekete geçmiştir. İngilizler 1839 yılında Aden'i işgal ederek Güney Yemen'de hakimiyet kurmaya başlamışlardı. Marksist bir ideoloji ile hareket eden Yemenlilerin oluşturduğu Ulusal Kurtuluş Cephesi, 1962-1963 yılında mücadeleye başlayarak kısa sürede Aden'e kadar olan bölgede hakimiyeti ele geçirmiştir. 29 Kasım 1967'ye gelindiğinde tüm İngiliz kuvvetleri bölgeden geri çekilmiş, 30 Kasım 1967'de de Güney Yemen Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Böylece bölgede 128 yıldır devam eden İngiliz egemenliği sona ermiştir. İngiliz egemenliğine son veren Marksistler kısa bir süre sonra devletin adını Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti olarak değiştirerek Sovyetler Birliği ve sosyalist ideolojiyi benimseyen diğer devletler ile iyi ilişkiler içerisine girmişlerdir. 1970'e gelindiğinde bağımsızlığını kazanan Kuzey Yemen ve Güney Yemen'in birleşeceği öngörülmüş, fakat düşünülenin aksine rejim sorunları nedeniyle bazı sınır çatışmaları yaşanmıştır. İki taraf arasında ki bu sorunlar 1980'lerin sonuna kadar devam etmiştir. [64]

1986'da yönetimdeki sorunlar ve çekişmeler nedeniyle Güney Yemen'de bir iç savaş yaşanmış ve netice olarak binlerce Yemenli hayatını kaybetmiştir.[65] Yıllardır süren İngiliz işgalinden ve yaşanan iç sorunlardan yeterince yıpranan Yemenliler bundan sonra Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesi fikrine olumlu yaklaşmaya başlamışlar, güçlü bir yönetim altında birleşmeyi istemişlerdir. Bu düşünce iki devletinde önde gelen kişileri ve sosyal kurumları tarafından desteklenmiş, ilk önce Kuzey Yemen'de ki İmamlar, daha sonrada Cumhuriyetçiler ve Yemenli milliyetçiler birleşmek için çalışmalara başlamışlardır. Ancak iki taraf arasındaki ideolojiler ortak bir noktada birleşmeye engel olmuş ve uzun bir süre birleşme sağlanamamıştır. Buna rağmen 1989'a gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesi ile birlikte Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesi tekrar gündeme gelmiştir.[66]

Yapılan görüşmeler ve sürdürülen çalışmalar neticesinde 1989 yılının içinde Yemen Arap Cumhuriyeti (Kuzey Yemen) lideri Ali Abdullah Salih ile Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti (Güney Yemen) lideri Ali Salim Beyd birleşmek için taslak anayasa üzerinde uzlaşmaya varmışlar ve nihayet 22 Mayıs

(62) Serpil Açıkalın, Gamze Coşkun, Sedat Laçiner, Yemen Dosyası, Fakirlik ve Terör Kıskacında bir Ülke, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara, Haziran 2010, s. 67.- Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 831-833.- Erdem Kaya, Yemen'de Birleşmenin İkinci Sınavı, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Aralık 2009, (http://www.bilgesam.org), (Erişim Tarihi: 10.08.2017).- Kronoloji: Yemen'in Dönüm Noktaları, (http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-yemenin-donum-noktalari), (Erişim Tarihi: 11.08.2017).

(63) Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 831-833.- Açıkalın, Coşkun, Laçiner, Yemen Dosyası, Fakirlik ve Terör Kıskacında bir Ülke, s. 67-68.

(64) Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 839.- Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye İle İlişkiler, s. 8-9.- Kronoloji: Yemen'in Dönüm Noktaları.

(65) Açıkalın, Coşkun, Laçiner, Yemen Dosyası, Fakirlik ve Terör Kıskacında bir Ülke, s. 72.

(66) Mustafa Aydıntepe, İzzettin Artokça, Yemen, Stratejik Rapor No:55, (www.tasam.org), (Erişim Tarihi: 11.08.2017), s. 7.- Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye İle İlişkiler, s. 9.

1990'da birleşik Yemen Devleti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. 1993 yılında yapılacak olan ilk seçimlere kadar ülkeyi yönetecek geçici bir hükümet oluşturulmuş ve böylece yeni kurulan devletin başkanı Ali Abdullah Salih, Başkan Yardımcısı ise Ali Salim Beyd olmuştur. Birleşmeden iki ay sonra Körfez Savaşı patlak vermiş ve Yemen ABD'ye karşı Irak'ın yanında yer almıştır. Bu savaş sonucunda önceden ticari anlamda iyi ilişkiler içinde olduğu ABD ile ilişkileri kopma noktasına gelen Yemen, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri ile de karşı karşıya gelmiş ve bu ülkeler yaklaşık olarak 1 milyon Yemenli işçiyi sınır dışı etmişlerdir. Bu da Yemen ekonomisini derinden sarsan bir gelişme olmuştur. Bundan sonraki süreçte bu ülkelerle ilişkileri düzeltme girişimleri olmuşsa da bu girişimler ancak 11 Eylül sonrasında olumlu neticeler vermeye başlamıştır.[67]

Yemen'de ilk parlamento seçimleri 1993 yılında yapılmıştır. Seçimler sonucunda en yüksek oyu Devlet Başkanı Abdullah Salih'in partisi olan Genel Halk Kongresi alırken, muhafazakâr Islah Partisi ikinci en yüksek oyu, Yemen Sosyalist Partisi de Islah Partisi'nden sonra üçüncü sırada yer almıştır. Sonuçlara itiraz eden Ali Salim Beyd ve Yemen Sosyalist Partisi dikkate alınmayarak koalisyon Genel Halk Kongresi ile Islah Partisi arasında kurulmuş, bunun üzerine de yerel kabilelerinde içine çekildiği karşılıklı suçlamalarla dolu bir kaos ortamı oluşmuştur. Devam eden süreçte Kuzey-Güney çatışması ortaya çıkmış, 1994 Şubat'ında Ürdün'ün araya girerek uzlaşma sağlama çabaları da sonuçsuz kalmıştır. Yaşanan bu gerginlikler sonucunda bu tarihe kadar birleştirilmemiş olan Kuzey ve Güney Yemen orduları arasında Mayıs 1994'te çatışma başlamış ve Ali Salim Beyd, 21 Mayıs'ta güneydeki liderler ile birlikte birleşmiş Yemen'den ayrılarak güneyde Yemen Demokratik Cumhuriyeti adı ile yeni bir devlet kurduklarını ilan etmiştir. Ancak yeni kurulan bu devlet uluslararası platformda tanınmamıştır. 1994 Temmuz ayına gelindiğinde de Kuzey Yemen birlikleri Aden'i ele geçirerek birliği tekrar sağlamıştır.[68]

Yaşanan bu iç savaş sonrası Abdullah Salih iktidarı daha otoriter bir yönetim tarzı benimsemiştir. Genel Halk Kongresi 1997 ve 2003 yıllarında yapılan seçimlerde oy oranlarını arttırarak yerini korumuş, 1999 yılında yapılan doğrudan başkanlık seçiminde de Abdullah Salih oyların %96'sını alarak devlet başkanı seçilmiştir. 1994 yılında yaşanan iç savaştan sonra 2007 yılına kadar sürekli iktidar seçilen Abdullah Salih ve hükümeti, güneydeki halk arasında dışlanmışlık psikolojisinin çıkmasına neden olmuştur. Zaten Yemen Sosyalist Partisi de sürekli olarak iktidarın eşit paylaşılması gerektiğini dile getirmiş, fakat seçimlerde herhangi bir başarı gösterememiştir. Yine Güney Yemen'de ki petrol kaynakları ve Aden'in bir ticaret merkezi olmasına rağmen yaşanan yoksulluk, bu dışlanmışlık düşüncesini arttırıyordu. Bu nedenlerden dolayı 2007 yılında Aden'de başlayan gösteriler 2009 yılına gelindiğinde de artarak devam etmiş, protestodan çok bağımsızlık talebine dönüşmüştür. Bunun sonucu olarakta yönetim sert bir şekilde bu ayaklanmaları bastırma yoluna gittiği gibi yüzlerce insan tutuklanmış, ölenler olmuş, çeşitli muhalif gazeteler yasaklanmıştır.[69]

Ayrıca Yemen El-Kaide ve bu örgüte bağlı diğer hareketlerin faaliyet gösterdiği en önemli ülkelerden birisidir. Yemen el-Kaidesi ilk olarak 1998 yılında on altı Avrupalı turisti kaçırarak dördünü öldürmüştür. Bundan sonrada en önemli saldırısını Ekim 2000 tarihinde Amerikan askerlerine karşı yapmıştır. Aden limanında bulunan Amerikan Savaş gemisine bir intihar saldırısı düzenlenmiş ve saldırı sonucunda on yedi asker ölmüştür. Eylül

(67) Ekrem Memiş, Kaynayan Kazan Ortadoğu, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2006, s. 50.- Kaya, Yemen'de Birleşmenin İkinci Sınavı.- Açıkalın, Coşkun, Laçiner, Yemen Dosyası, Fakirlik ve Terör Kıskacında bir Ülke, s. 75-77.- Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye İle İlişkiler, s. 9.

(68) Aydıntepe, Artokça, Yemen, Stratejik Rapor No:55, s. 8.- Kaya, Yemen'de Birleşmenin İkinci Sınavı.

(69) Ülke Profili: Yemen, Ekim 2014, (http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-yemen), (Erişim Tarihi: 05.08.2017).- Aydıntepe, Artokça, Yemen, Stratejik Rapor No:55, s. 8.

2001 tarihindeki New York saldırılarından sonrada hedef ülkelerden biri haline gelen Yemen'de yönetim Amerika ile kapsamlı bir iş birliği yapacağını ilan etmiş, netice olarakta ülke genelinde terör kaynaklı intihar saldırıları artmış, 2000'li yıllarda süren saldırılarda yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir.[70]

1990 yılında Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesinden sonra kurulmuş olan Şii Zeydi Hak partisinden ayrılan Bedrettin Bin Emireddin el-Huti adlı kişi, 1991 yılında *"el-Şabbab el-Mümin"* (Mümin Gençler) adlı örgütü kurmuştur. Saada bölgesinde özerklik elde etmek, Zeydi okulların açılması, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi gibi taleplerle hareket eden ve ABD ile İsrail'e karşı radikal söylemleri olan Hutiler, 1993 yılında yapılan seçimlerde ciddi bir başarı elde edemeseler de Hüseyin Huti ve arkadaşları meclise girmeyi başarmış ve 1993-1997 yılları arasında mecliste yer alarak Şii halka karşı uygulandığını iddia ettikleri ayrımcılığa karşı mücadele etmişlerdir. Hutilerin bu hareketleri yönetimi rahatsız etmiş ve gittikçe gerginleşen ilişkiler sonucunda Hutiler ile güvenlik güçleri arasında bir iç savaş başlamıştır. "Mümin Gençler" adı ile kurulan örgüt, Haziran 2004'te "*Ensarrullah*" adı ile silahlı bir milis gücüne dönüşmüştür. 10 Eylül 2004 yılında Hüseyin Huti'nin öldürülmesiyle de olaylar artarak devam etmiştir.[71]

Mayıs 2007'ye kadar devam eden çatışmalar Katar Emiri Şeyh Hamad Bin Khalifa Al Thani'nin Yemen'e giderek arabuluculuk etmesinin ardından 16 Haziran 2007'de ateşkes ilan edilerek son bulmuştur. Ancak Mart 2008'de taraflar arasında çatışmalar tekrar başlamıştır. Bu defa çatışmalara kabilelerde katılmış, Yemen'in en büyük ve en güçlü iki kabile konfederasyonundan biri olan Bakil aşiretler konfederasyonu Hutileri, Haşhid konfederasyonuna bağlı kabileler ise hükümet güçlerini desteklemiştir. Çatışmalar Cumhurbaşkanı Abdullah Salih'in 17 Temmuz'da barışçıl girişimleri önemsediğini ifade ettiği açıklamasıyla sonlanmış, silahlı çatışmaların yerini güvensizlik ortamı almıştır. Böyle bir ortamda kalıcı bir barış sağlanamamış, 11 Ağustos 2009'da tekrar başlayan çatışmalar 2010 Şubatına kadar sürmüştür.[72]

2010 yılına gelindiğinde Ortadoğu'da dengeler değişmeye başlamış, bölge genelinde halk demokrasi ve özgürlük istekleri ile ayaklanmıştır. Tunus'ta işsizlik nedeni ile pazarcılık yapan üniversite mezunu Muhammed Bouazizi isimli bir genç, el arabasına el konulmasına karşı çıktığı için polis tarafından gözaltına alınmış ve işkenceye maruz kalmıştır. Bunun üzerine bu olayı protesto etmek için 17 Aralık 2010 tarihinde kendini yakmış, 18 Aralık'ta da Tunus halkı ayaklanmıştır. Tunus'ta başlayan bu isyan diğer ülkelere de yayılmış, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da gitgide büyümüştür. Arap Baharı olarak adlandırılan bu süreç sonucunda Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de yönetim değişiklikleri yaşanmış, bölge genelinde çıkan rejim karşıtı gösterilerde binlerce sivil hayatını kaybetmiştir.[73] Arap halklarının ayaklanma hareketleri Muhammed Bouazizi'nin kendini yakması ile başlasa da uzmanlar uzun süredir bölge halklarının huzursuzluğuna, biriken gerilim ve rejimlerin gittikçe artan baskılarına dikkat çekmektedirler.[74]

3 Şubat 2011'de Yemen'e sıçrayan gösteriler 33 yıldır iktidarda olan Abdullah Salih ve hükümetini hedef almıştır. Aralıklı olarak silahlı çatışmaya ve başkanlık sarayının vu-

(70) Emre Yıldırım, Yemen-Ortadoğu'nun Taşrasındaki Çatışma, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, (www.ihh.org.tr/uploads/ihhkitap/kitap/ortadogu-catismalari.pdf), (Erişim Tarihi: 05.08.2017), s.11.

(71) Uygar Kumbul, Yemen'de İç Savaş ve Huti İsyanı, Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmalar Merkezi, Mart 2017, (https://ankasam.org/yemende-ic-savas-ve-huti-isyani/), (Erişim Tarihi: 05.07.2017).

(72) Aydıntepe, Artokça, Yemen, Stratejik Rapor No:55, s. 12-13.

(73) Arap Baharı, Ortadoğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli, Ed. Murat Aktaş, Nobel Yayınları, Ankara 2012, s. 1.- Duygu Dersan Orhan, Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:1-2, Ankara 2013, s. 18.- Ünal Bayraktar, Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki Statüko Karşıtı Yapılanmaların Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2015, s. 32.- Fatma Solmaz, Ortadoğu Halklarının Gözüyle Arap Baharı, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2013, s. 24.

(74) Esra Tuğaç Demircan, Akdeniz İçin Birlik Projesi ve Ortadoğu, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. 102.

rulmasına kadar giden protesto hareketleri neticesinde Ekim'de yönetimi bırakacağını açıklayan Abdullah Salih, 23 Kasım'da da resmen istifa etmiştir. Ancak Yemen Anayasasına göre, devlet başkanının istifa etse bile yeni devlet başkanı seçilinceye dek görevine devam etmesi gerektiği için, Abdullah Salih yeni devlet başkanı seçilinceye kadar görevini yürütmüştür. Öte yandan yine anayasaya göre devlet başkanlığına aday olacak kişilerin meclis tarafından belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Abdullah Salih'in partisi mecliste çoğunluğa sahip olduğu için yine onun belirlediği aday başkan adayı olabilmiştir. Netice olarak Abid Rabbu Mansur Hadi 21 Şubat 2012'de Yemen'in yeni başkanı olarak seçilmiştir.[75]

Bu tarihten sonra tam anlamıyla bir huzura kavuşamayan Yemen'de Hadi ve iktidarı ayrılıkçı grupları biraraya getirerek birleştirici bir politika izlemeye çalışmışlardır. Ancak bunlara rağmen ülkedeki yerel gruplar arasında farklı mezhepler ve farklı ideolojik düşüncelerden ötürü çatışmalar devam etmekte ve bölgede sular durulmamaktadır.

Ekonomik, sosyo-kültürel sorunlar ve diktatör yönetimin bir sonucu olarak patlak veren Arap Baharı ülkeye demokrasiyi getirememiş, aksine bölgedeki istikrarsızlık ve iç savaşlar artarak devam etmiştir.[76]

Bundan sonraki süreçte de bölge genel olarak stratejik konumu, sahip olduğu kaynakları, sosyo-kültürel yapısı gibi nedenlerden dolayı hem iç hem de dış kaynaklı birçok mücadeleye sahne olmuştur. Osmanlı Devleti'nin egemenliğinden sonra günümüze kadar birçok ülke Ortadoğu'da istikrarı sağlayan güç olmayı istemiş, fakat başaramamıştır. Bölgede ekonomik, kültürel, sosyal sorunlar, dini ve mezhepsel çatışmalar, kabilecilik anlayışı, açlık ve susuzluğun getirdiği huzursuz ortam ve bölgede ki demokrasiden ve insan haklarından yoksun siyasi otoriteler gibi birçok nedenden dolayı yeni yeni sorunlar çıkmaya devam etmiştir.[77]

2015 yılına gelindiğinde Yemen büyük bir siyasi krizle karşı karşıya kalmış, ülkenin kuzeyinde ki Şii Huti hareketi, Eylül 2014'ten itibaren başlattığı ayaklanma sonucunda neredeyse ülkenin tamamını ele geçirmiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Mansur Hadi de Riyad'a sığınmak zorunda kalmıştır. Yaşanan bu gelişme sonrasında Suudi Arabistan'ın öncülük ettiği Arap koalisyon birlikleri Hutileri bombardıman altına almış, hava saldırıları ve yaşanan şiddetli çatışmalar neticesinde de onlarca insan hayatını kaybetmiştir. Hutiler ise Arap Baharı ayaklanmaları döneminde devrilen Abdullah Salih'e bağlı birliklerin yardımıyla ülkenin doğusuna doğru ilerleyerek, Sünni aşiretler ve El Kaide ile çatışmaya başlamışlardır. Huti hükümeti uluslararası anlamda tanınmamakla birlikte özellikle Suudi Arabistan ve İran arasında önemli bir sorun haline gelmiştir. İran hava saldırılarını soykırım olarak nitelendirmiş, Suudi Arabistan ise İran'ı Husileri eğitip silahlandırmakla suçlamıştır.[78]

Ülkedeki bu iç savaş bölgeyi yoksulluğa sürüklemekte, açlığın baş gösterdiği ülkede hastalıklarda salgın halini almaktadır. Arap dünyasının en yoksul ülkesi olan Yemen'e, Suudi Arabistan liderliğinde ki koalisyonun liman ambargosu uygulaması da gıda sıkıntısını arttırmıştır. Birleşmiş Milletler Yemen'de savaş nedeniyle yaşanan gıda krizinin 2017 yılından itibaren ülke genelinde büyük bir kıtlığa dönüşebileceği uyarısında bulunmuştur. Yaklaşık yarım milyon çocuğun ciddi derecede yetersiz beslenme ile karşı karşıya kaldığı ülkede, 14 milyondan fazla kişi gıda yetersizliği yaşamaktadır.[79]

Gıda yetersizliğinin yanı sıra su ihtiyacı da bulunan Yemen, artan nüfusu ve yöneti-

(75) Bayraktar, Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki Statüko Karşıtı Yapılanmaların Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri, s. 52.-Aydıntepe, Artokça, Yemen, Stratejik Rapor No:55, s.16.-Arap Baharı, Ortadoğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli, s. 1.
(76) Solmaz, Ortadoğu Halklarının Gözüyle Arap Baharı, s. 55.
(77) Demircan, Akdeniz İçin Birlik Projesi ve Ortadoğu, s. 27-28.
(78) 6 Soruda Yemen Krizi, (http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_yemen_analiz), (Erişim Tarihi: 02.09.2017).
(79) BM: Yemen'deki gıda krizi 2017'de kıtlığa dönüşebilir, (http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38778438). (Erişim Tarihi: 02.09.2017).

mindeki zafiyetlerle her zaman su sıkıntısı çeken bir ülke olmuştur. Yetersiz beslenme ve temiz su eksikliği nedeniyle her yıl binlerce insan hayatını kaybetmektedir.

VII. Yemen- Türkiye İlişkileri

Yaklaşık olarak dört asır Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalan Yemen, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Türk hakimiyetinden çıkmış, bölgenin kuzeyi bağımsızlığını ilan ederken güneyi ise İngilizlerin güdümünde kalmıştır. 1923 yılında Türkiye'de Cumhuriyet ilan edilmiş, güçlü ve bağımsız bir devletin temelleri atılmıştır. Bu sırada Yemen'de İmam Yahya tarafından yönetilmektedir.[80]

Lozan sonrası barışçıl bir politika izleyen Türkiye, bölgede Ocak 1926 yılında kurulan Hicaz krallığını resmen tanıyan ilk devlet olmuştur. Bu gelişme ile birlikte Atatürk 25 Mayıs 1926'da Süleyman Şevki Beyi Hicaz, Cidde ve Yemen'e siyasi temsilcisi sıfatıyla görevlendirmiştir.[81]

1927 yılına gelindiğinde Atatürk ile yazışmalar başlamış ve iki ülke arasındaki ilişkiler dostluk çerçevesinde yürütülmeye çalışılmıştır. 1937 yılında Yemen veliahdı Türkiye'ye gelmek istemiştir. Ancak bu ziyaretin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair herhangi bir kayıt yoktur.[82]

1980'lerin sonlarına kadar sıradan bir seyirde ilerleyen ve herhangi bir gelişme görülmeyen Yemen-Türkiye ilişkileri, 20 Aralık 1986 tarihinde Başbakan Turgut Özal'ın Yemen'e gitmesinin ardından farklı bir boyut kazanmıştır. 1988'de San'a'da ilk Türk Büyükelçiliği açılmıştır. Kuzey ve Güney Yemen'in 1990'da birleşmesinin ardından da iki ülke ilişkilerinde durgunluk yaşanmıştır. Temmuz 2005'te Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün İslam Konferansı Örgütünün toplantısı için düzenlediği Yemen ziyareti, ziyaret sonrası Yemen Başbakanı Abdulgadir Bajammal'ın Türkiye'ye gelmesi ve yine Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2005'te ki Yemen ziyareti ilişkileri tekrar canlandırmıştır.[83]

Başkenti San'a'da Türk Mahallesi olarak bilinen bir yere sahip olan Yemen'de, ataları Anadolu'dan gelen ancak Türkiye'yi ve Türkçeyi bilmeyen pek çok kişi vardır. Bu insanlar Osmanlı döneminde buraya tayin olarak gelmiş olan görevlilerin torunlarıdır. Türk kimliğinin farkında olmayan ancak sayılarının 100 bin civarında olduğu belirtilen Türk Kökenli Yemenliler, günümüzde de bu bölge de yaşamaktadırlar.[84]

Türkiye-Yemen arasındaki ilişkilerin gelişmesi için 1991 yılında "Ticaret, Ekonomi ve Teknik İş birliği Antlaşması" imzalanmıştır. Bundan sonraki süreçte de devam eden ilişkiler özellikle 2005- 2012 yılları arasında hız kazanmış ve taraflar arasında ekonomi, eğitim, din, turizm, kültür ve sağlık alanlarında iş birlikleri yapılmıştır.[85]

18 Haziran 2009'da Yemen iç savaşına dair Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada Yemen'in toprak bütünlüğünün desteklendiği açıkça belirtilmiştir. Yapılan açıklamada *"Türkiye, Yemen'in istikrarını, ulusal birliğini ve toprak bütünlüğünü desteklemektedir."* İfadesi kullanılmıştır. Yine Dünya Gıda Programı tarafından yapılan yardım çağrısına 100 bin ABD doları tutarında bir nakdi yardım yapan Türkiye, Yemen'de ki iç savaş ve yaşanan insan hakları ihlallerine kayıtsız kalmamıştır.[86] Ayrıca 1991'den günümüze değin Yemen ile Türkiye arasında ekonomi, sağlık, ticaret, ulaşım, turizm, enerji ve

(80) Tuğba Doğan, Sadabat Paktı Işığında Atatürk'ün Orta Doğu Politikasının Değerlendirilmesi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s. 71.
(81) Ökkaş Arı, Türkiye'nin Ortadoğu Projesinin Doğuşu (1945-1956), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2010, s. 47.
(82) Merve Bayraktar, Atatürk Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Sadabat Paktı, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 81.
(83) Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye İle İlişkiler, s.20.
(84) Açıkalın, Coşkun, Laçiner, Yemen Dosyası, Fakirlik ve Terör Kıskacında bir Ülke, s. 125.
(85) Al-Haıdarı, Türk Halk Edebiyatında Yemen, s. 30.
(86) Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye İle İlişkiler, s. 20.

tarım gibi birçok alanda iş birliği anlaşmaları yapılmaya devam etmiş, kültürel, bilimsel, spor alanlarında yapılan değişim programları ile de iki ülke arasındaki bağ güçlendirilmeye çalışılmıştır.[87]

2010 yılına kadar Türkiye Ortadoğu'da ki tüm ülkeler ile olduğu gibi Yemen ile de sorunsuz ve dostane ilişkiler kurmak istemiş, Ortadoğu politikasını barışçıl ve bölgenin toprak bütünlüğünden yana olduğunu belirterek sürdürmüştür. Ancak Arap Baharı ile birlikte değişen dengeler Türkiye'nin de bölgeye yönelik siyasetine yansımış, Türkiye bölgede düzeni sağlayıcı bir güç olma yoluna gitmiş, bölge halkı ve yaşanan gelişmeler ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra da Türkiye Ortadoğu'da demokrasinin teşvik edilmesi politikası ile hareket etmiş, demokrasinin eksikliğine dikkat çekmiş ve netice olarak yapılan seçimler sonrası oluşan sonuçlara saygı duyulması gerektiğini belirtmiştir. Bölgede İnsan hakları, demokrasi, eşitlik ve adaletin tesis edilmesi gerektiğini savunan Türkiye, aynı zamanda bir NATO ülkesi olarak bulunduğu konuma göre de hareket etmiştir.[88]

Sonuç

Yemen'in tarihi M.Ö. 3. bin yılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Akdeniz ve Hint Okyanusu'nu birleştiren, Kızıldeniz'in Hint Okyanusu'na çıkış kapısı olan Bâbu'l-Mendeb Boğazı ile Aden Körfezi'ni sınırları içinde barındırması bölgeye son derece stratejik bir konum kazandırmıştır. Medeniyetinin başlangıcı M.Ö. 2. Yüzyıla dayandırılan ülkenin sosyal yapısı Arap, Süryani, Yahudi, Arami, Fenike ve Habeş dilleri konuşan (Sami ırkı) toplumlardan oluşmaktadır. Bu nesile Nuh Aleyhisselam'ın oğlu Sam'dan geldikleri için "Sami Nesli" denilmiştir. Yemenlilerin soyları da Sami nesli içerisinde Nuh Aleyhisselam'ın torunu Eber'in oğlu Kahtan' dayandırılmaktadır.

Ne yazık ki bir zamanlar refahı ve medeniyeti getiren coğrafi konumunun verdiği ekonomik avantajlar, farklı farklı dilleri konuşan sosyal yapıları ve bu yapıların kültürel zenginlikleri, Yemen'in aleyhine dönüşmüş, bölgede aşiret ve mezhep kavgaları başlamıştır. Tarihi süreç içerisinde Main Krallığı, Sebe Krallığı, Himyeri Devleti, Habeşliler, Katabanlar, Hadramut Krallıkları, İranlı Sasani Devleti, Emeviler, Abbasiler ve Osmanlıların hâkimiyetinde kalan ülke, coğrafi yapısı, aşiretleri ve mezhep yapısı sebebiyle hiçbir zaman tam manasıyla kontrol altında tutulamamıştır. Ayrıca Kuran-ı Kerim'de helak olduğu bildirilen Ad Kavmi, Sebe Kavmi ve fil vakasında geçen Ebrehe'nin de bu topraklar üzerinde yaşadığı bildirilmektedir.

Günümüz Yemen'inin mevcut sorunlarının sebepleri araştırıldığında ise şu sonuçlar ile karşılaşılmaktadır:

1- Bir zamanlar güney ve kuzey diye uzun bir süre ayrı kalmanın her iki tarafta oluşturduğu şartlar,

2- Geniş ve engebeli alana yerleşmiş silahlı aşiretlerin merkezi hükümetler tarafından kontrol edilememesi,

3- Birleşme çabalarının yönetime seçilenlerin hatalı davranışları sebebiyle başarısız olması,

4- Aşiret ve mezhep ayrılıkları yüzünden yaşanan iç savaşlar,

5- İç savaşlar ve kötü yönetim nedeni ile yaşanan açlık, susuzluk ve hastalıklar.

Yemen'de ki sorunlar sadece bu boyutlarıyla kalmamış, bölgenin güçlü devletlerinden Suudi Arabistan'ın Sünni kesimin yanında, İran'ın da Şii kesimin yanında yer alması ile daha da büyümüştür.

(87) Açıkalın, Coşkun, Laçiner, Yemen Dosyası, Fakirlik ve Terör Kıskacında bir Ülke, s. 126-127.

(88) Hikmet Mengüaslan, Türk Dış Politikasında Rol ve Çatışma: AKP Dönemi Ortadoğu Politikası Üzerine Bir İnceleme, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2016, s. 110-117.

Günümüzde karışıklıkların devam ettiği Yemen'in düzelmesi, hiç kuşkusuz hiçbir ayrım gözetmeden halkın birlik ve beraberliğinin sağlaması ve demokratik bir yapıya kavuşturulmasıyla mümkün olabilir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 030_10_0_0_260_751_4.

BCA, 43615/40.

BCA, 030_10_0_0_260_751_1. (16 adet ek)

BCA, 030_10_0_0_260_750_14.

BCA, 030_10_0_0_260_750_21.

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Yemen, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul 2008.

Güncel

Talha Uğurluel, Öteki Gündem Programı, Haberturk TV, 17 Nisan 2015.

Kaynak Eserler

Açıkalın, Serpil, Coşkun, Gamze, Laçiner, Sedat, (Haziran 2010). Yemen Dosyası- Fakirlik ve Terör Kıskacında Bir Ülke, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları.

Al-Haıdarı, Khulod, (2016). Türk Halk Edebiyatında Yemen, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

Armaoğlu, Fahir, (2010). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul: Alkım Yayınevi, İstanbul.

Arı, Ökkaş, (2010). Türkiye'nin Ortadoğu Projesinin Doğuşu (1945-1956), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

Arap Baharı, Ortadoğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli, (Ed. Murat Aktaş), (2012). Ankara: Nobel Yayınları.

Arslantürk Şimşek, Aslıhan, (2010). Ortadoğu'da Kimlik Sorunu ve Kıptiler, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aydıntepe, Mustafa Artokça, İzzettin, Yemen, Stratejik Rapor No:55, (www.tasam.org), (Erişim Tarihi: 11.08.2017)

Barlak, Yasemin, (2013). Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen (1872-1909), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun.

Bayraktar, Merve, (2012). Atatürk Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Sadabat Paktı, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Bayraktar, Ünal, (2015). Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki Statüko Karşıtı Yapılanmaların Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, (1985). Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri, X. Cilt, Ankara: Gnkur. Basımevi.

Bolat, Neslihan, (2009). I. Dünya Savaşı'nda 7. Kolordu'nun (Yemen) Sıhhi Durumu, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Coşkunoğlu, Cihangir, (2015). Yemen Vazat-Luhye Mıntıka Kumandanlığı Harp Ceridesine Göre I. Dünya Savaşı ve Yemen Cephesi, (I. Defter, S.181, 28 Nisan 1331-8 Eylül 1331), Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çankırı.

Çavuş, Remzi, (2011). Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Hicaz'da Osmanlı İdaresi ve Ordusu, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

Demir, Sertif, Keskin, Alev, İlhan, Fatma, (Şubat 2011). "*Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşına Girişi: Karadeniz Baskını*", Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 17.

Demircan, Esra Tuğaç, (2012). Akdeniz İçin Birlik Projesi ve Ortadoğu, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Dersan Orhan, Duygu, (2013). "*Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği*", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:1-2, Ankara.

Doğan, Tuğba, (2006). Sadabat Paktı Işığında Atatürk'ün Ortadoğu Politikasının Değerlendirilmesi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Eraslan, Cezmi, (2002). "*Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye*", Türkler, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Hatipoğlu, Turgut, (2004). Yemen'in Osmanlı'dan Ayrılışı (Kopuşu), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bi-

limler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kara, Ayşe, (2011). XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Yönetiminde Yemen ve Kasimiler Dönemi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Karabulut, Veysi, (2006). Meşihat Müsteşarı Hüseyin Kâmil Efendi'nin Yemen Hatıraları (1912-1913), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kaya, Erdem, (Aralık 2009). Yemen'de Birleşmenin İkinci Sınavı, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, (http://www.bilgesam.org), (Erişim Tarihi: 10.08.2017).

Kronoloji: Yemen'in Dönüm Noktaları, (http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-yemenin-donum-noktalari), (Erişim Tarihi: 11.08.2017).

Kumbul, Uygar, (Mart 2017). Yemen'de İç Savaş ve Huti İsyanı, Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmalar Merkezi, (https://ankasam.org/yemende-ic-savas-ve-huti-isyani/), (Erişim Tarihi: 05.07.2017).

Mahmud Nedim Bey, Arabistan'da Bir Ömür, Son Yemen Valisinin Hatıraları veya Osmanlı İmparatorluğu Arabistan'da Nasıl Yıkıldı? (2001). (Derleyen: Ali Birinci), İstanbul: İsis Yayınları.

Memiş, Ekrem, (2006). Kaynayan Kazan Ortadoğu, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Mengüaslan, Hikmet, (2016). Türk Dış Politikasında Rol ve Çatışma: AKP Dönemi Ortadoğu Politikası Üzerine Bir İnceleme, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Rüştü Paşa, (2004). Ah O Yemen'dir (Yemen Hatıratı), (Haz. Faruk Yılmaz), Ankara: Berikan Yayınları.

Saraçoğlu, Hüseyin, (2007). Ahmet Hamdi (Zeza) Paşa Yemen Hatıratı, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Solmaz, Fatma, (2013). Ortadoğu Halklarının Gözüyle Arap Baharı, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ.

Sert, Serap, (2009). Son Osmanlı Yemen Valisi Mahmut Nedim Bey Hayatı ve Faaliyetleri (1857-1940), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sert, Serap, (Yaz 2016). "*Birinci Dünya Savaşı'nda Yemen, Osmanlı Devleti'nin Temsilcisi Vali Mahmut Nedim Bey'in Yemen'de ki Faaliyetleri*", Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt:9, Sayı:18.

Türkkan, Hakan, (2007). Askeri Mecmua' da Birinci Dünya Savaşı Türk Cepheleri (1.-145. Sayılar), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

Ülke Profili: Yemen, Ekim 2014, (http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-yemen), (Erişim Tarihi: 05.08.2017).

Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye İle İlişkiler, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No:10, (Haz: Veysel Ayhan), Ocak 2010.

Yeşilyurt Yahya, (2011). Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum.

Yeşilyurt Yahya, (2007). Ali Emiri'nin Yemen Hatıratı, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Yıldırım, Emre, Yemen-Ortadoğu'nun Taşrasındaki Çatışma, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, (www.ihh.org.tr/uploads/ihhkitap/kitap/ortadogu-catismalari.pdf), (Erişim Tarihi: 05.08.2017).

Yıldırım, Muhammet, (2001). XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz, Yemen, Basra Körfezi ve Habeşistan Politikaları, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

6 Soruda Yemen Krizi, (http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_yemen_analiz, (Erişim Tarihi: 02.09.2017).

BM:Yemen'deki gıda krizi 2017'de kıtlığa dönüşebilir, (http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38778438). (Erişim Tarihi: 02.09.2017).

EK 1: Seyyit Abdülkadir el Hıdal Başta olmak üzere Yemen'in ileri gelenlerinin Türkiye'ye bağlı olduklarını bildiren mektupları-1

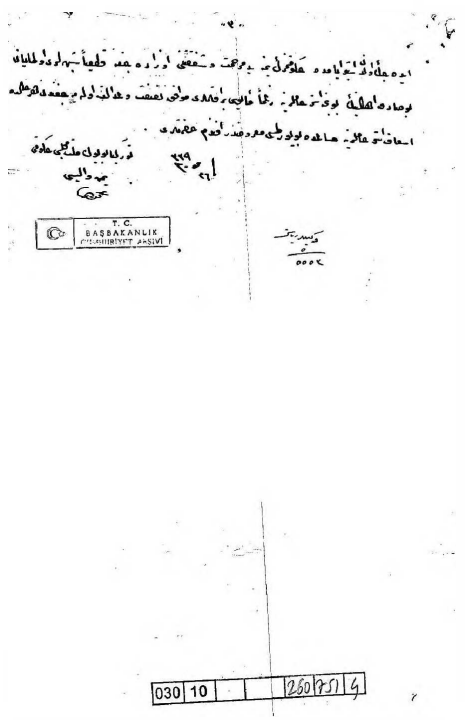

EK 2: Seyyit Abdülkadir el Hıdal Başta olmak üzere Yemen'in ileri gelenlerinin Türkiye'ye bağlı olduklarını bildiren mektupları-2.

EK 3: Yemen halkının Osmanlı Devleti'nin devamı olarak gördükleri Ankara Hükümeti'ni desteklediklerine dair-1.

EK 4: Yemen halkının Osmanlı Devleti'nin devamı olarak gördükleri Ankara Hükümeti'ni desteklediklerine dair-2.